

**ΦΥΛΑΚΕΣ
ΚΑΙ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ**

Winfried Reeb

**Η ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΙΔΑΝΙΚΟ
ΤΡΟΠΟ ΕΞΟΝΤΩΣΗΣ**

εκδόσεις αμχανία

ΑΘΗΝΑ

Τίτλος πρωτότυπου

«DIE SUCHE NACH DEM RICHTIGEN
VERNICHTUNGSBAU -GESCHICHTE
DER KNASTARCHITEKTUR

Τίτλος δεύτερης ελλ. έκδοσης

Η αναζήτηση για τον ιδανικό τρόπο εξόντωσης

-Φυλακές και Αρχιτεκτονική

εκδόσεις αμμηχανία

Συγγραφέας

Winfried Reeb

Μετάφραση

Πάνος Πικραμένος

Επιμέλεια

Κώστας Γρίβας

Φωτογραφία Εξώφυλλου

Normand Gregoire

Φύλμ

Γιώργος Κώτσου

Μάης 1988

Η πρώτη ελληνική έκδοση έγινε το 1983 από τις αυτόνομες εκδόσεις.

Επιτρέπεται η αναδημοσίευση του παρόντος με τον όρο να αναφέρονται οι πηγές.

ΦΥΛΑΚΕΣ
ΚΑΙ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Winfried Reeb

Η ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΙΔΑΝΙΚΟ
ΤΡΟΠΟ ΕΞΟΝΤΩΣΗΣ

εκδόσεις αμχανία

ΑΘΗΝΑ

Η ιστορία των φυλακών και γενικότερα των μέσων εκτέλεσης των ποινών, είναι η ιστορία της έρευνας και της ανάπτυξης των τεχνικών και κοινωνικών μεθόδων που αποσκοπούν στην επιβολή τιμωρίας, πειθαρχίας και ελέγχου στους εγκληματίες, όπως τους εννοεί η εκάστοτε εποχή και εξουσία.

«... Στην αρχαία εποχή της δουλοκτητικής οικονομίας οι μηχανισμοί καταστολής είχαν την επιπλέον αποστολή να συμπληρώνουν το απαραίτητο εργατικό δυναμικό που προμηθευόταν κυρίως από τους αιχμαλώτους πολέμου και το δουλεμπόριο. Κατά τον φεουδαρχικό Μεσαίωνα με την μικρή έκταση της παραγωγής και των χρηματικών συναλλαγών χρησιμοποιείται κατά κύριο λόγο η σωματική τιμωρία. Άλλωστε εκείνη την χρονική περίοδο, το σώμα είναι συχνά¹ η μοναδική απόλυτη ιδιοκτησία του ατόμου και κατά συνέπεια το μόνο προσδατό αγαθό.

Τα σωφρονιστικά ιδρύματα, (*Hopital generale, Spinhuis, ή Rasphuis*) η καταναγκαστική εργασία στις φυλακές και στα εργαστήρια εμφανίζονται παράλληλα με την ανάπτυξη της ανταλλακτικής οικονομίας. Όταν όμως τον 19ο αιώνα η βιομηχανική οικονομία² απαιτήσει μια ελεύθερη αγορά εργατικής δύναμης το ποσοστό των ποινών καταναγκαστικής εργασίας πέφτει. Την αντιστάση για πρώτη φορά, σαν σωφρονιστικό μέσο, ο περιορισμός της ελευθερίας³».

Η ιστορία αυτή αρχίζει από το 500 π.Χ. με την φυλακή του Σωκράτη. Επίσης στον Λεύκιππο, ένα από τα νεανικά

* Η επικράτηση της ποινής κατά της ελευθερίας, και ο διαπαιδαγωγικός χαρακτήρας που απέκτησε αργότερα, είναι αποτέλεσμα μιάς εξέλιξης που αρχίζει τον 14ο αιώνα.

Στην Αρχαία Ελλάδα εφαρμόζονταν τρεις μόνο ποινές: το χρηματικό πρόστιμο, η εξορία και ο θάνατος. Η φυλάκιση προβλεπόταν, αλλά όμως ανταλλάσσονταν με πρόστιμο ή εξορία.

Στην Αρχαία Ρώμη η πιο συνηθισμένη ποινή ήταν η καταναγκαστική εργασία. Για δούλους ανώτερης τάξης και ελεύθερους πολίτες η φυλάκιση ήταν αδιανόητη σαν ποινή. Πολύ αργότερα ο δικαστής καταδίκασε άτομα ανώτερων στρωμάτων σε «κατ' οίκον περιορισμό». Φυσικά οι περισσότεροι προτιμούσαν τη φυγή. Υπήρχαν όμως και υπόγεια μπουντρούμια για εκφοδιασμό των δούλων. (ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ, Κ. ΓΑΡΔΙΚΑ, ΤΟΜΟΣ Γ, σελ. 1-10)

έργα του Πλάτωνα παρουσιάζεται για πρώτη φορά η σημερινή αντίληψη του «Σωφρονιστικού συστήματος». Ο Πλάτων προτείνει τρία διαφορετικά είδη φυλακής.

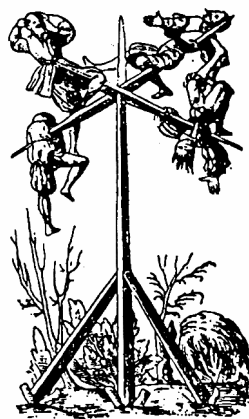
Μία για την σίγουρη κράτηση ατόμων που πρόκειται να δικαιωθούν (κάτι ανάλογο με την σημερινή προφυλάκιση).

Μία για την βελτίωση κοινωνικά απροσάρμοστων και δίαινα επικίνδυνων ατόμων, κάτι σαν αναμορφωτήριο.

Και μία τρίτη που έπρεπε να βρίσκεται σε ακατοίκητη περιοχή και θα προορίζονταν για την τιμωρία σοβαρών εγκλημάτων.

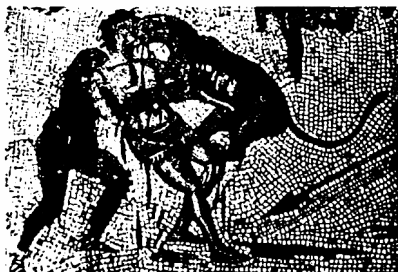
Φυλακές όμως με την σημερινή έννοια της τιμωρίας ή τον σωφρονισμό την εποχή εκείνη δεν υπήρχαν. Μπορούμε να ισχυριστούμε ότι στην Αρχαιότητα ουσιαστικά δεν υπήρχαν φυλακές με σκοπό την τιμωρία, και ούτε μπορούσαν να υπάρξουν γιατί ο τρόπος τιμωρίας τότε είχε ουσιώδεις διαφορές με τον σημερινό και μπορούσε να πραγματοποιηθεί με πολύ πιο σίγουρα και εύκολα μέσα³.

Τότε οι φυλακές (δεσμωτήρια) αποσκοπούσαν στο να εξασφαλίσουν την κράτηση των κατηγορουμένων μέχρι την δίκη τους ή σε κάποιες περιπτώσεις στο να προστατεύσουν κάποιον. Για την προστασία της «έννομης τάξης» υπήρχαν άλλοι τρόποι, πιο αποτελεσματικοί, όπως π.χ. φαίνεται και από έναν νόμο του βασιλιά της αρχαίας Αιγύπτου Άμασις: «... Κάθε υπήκοος πρέπει κάθε χρόνο να αποδεικνύει ότι εξοικονόμησε τα προς το ζην με τίμια εργασία. Όποιος δεν μπο-

ρούσε να το αποδείξει, και φαινόταν ότι ήταν αργόσχολος, έπρεπε να θανατωθεί⁴». Μόνο και μόνο η ιδέα πως θα μπορούσε και σήμερα να εφαρμοσθεί ένας τέτοιος νόμος θα ξετρέλενε ασφαλώς μερικούς κυρίους ...

Στις αρχές του Μεσαίωνα επικρατούσε η αντεκδίκηση. Εάν κάποιος αδικούσε έναν συνάνθρωπό του, θεωρούνταν σαν ταραξίας και εξαρτώνταν από την θέληση και τη δυνατότητα του θιγόμενου το πώς και πόσο θα δικαιωνόταν⁵. Είναι

* Γενικά τον Ευρωπαϊκό Μεσαίωνα το Δίκαιο επεδίωκε την αντεκδίκηση, τον εκφοβισμό του καταδικασμένου, και απλά το να τον κάνει φυσικά ανίκανο να επαναλάβει το αδίκημα (Ακρωτηριασμός, θάνατος)

Στο Βυζαντινό Δίκαιο, η φυλάκιση είναι πάλι άγνωστη σαν ποινή. Η ποινή ήταν ή χρηματική ή σωματική (ακρωτηριασμός, δάσανος) ή θάνατος.

* Από ένα χρονικό σημείο και μετά, οι διάφοροι θεσμοί «διαιτησίας», που στις μικρές αυτόνομες γεωργικές κοινότητες, ρύθμιζαν τις αντιδικίες, ενσωματώνονται και αντιπροσωπεύονται όλο και περισσότερο από τον νεοαναπτυσσόμενο τότε στην Ευρώπη εθνικοκρατικό μηχανισμό.

Τα σχεδόν αυτονόητα κριτήρια που αποτελούσαν την ουσία του Δικαίου, παύουν όλο και πιο πολύ να είναι αυτονόητα, γίνονται θετά και επιβάλλονται πια σε μάζες και άτομα από όργανα εξουσίας, εκπροσώπους ισχυρών ομάδων ή τάξεων.

Αυτή η πολύπλευρη εξέλιξη που η αρχή της, η ταχύτητά της και η μορφή της διαφέρει από τόπο σε τόπο, καταλήγει σε θεσμούς όπως τα Δικαστήρια με επαγγελματίες δικαστές, σε διάφορους ποινικούς κώδικες, κατασταλτικούς, διοικητικούς και σωφρονιστικούς μηχανισμούς διαφόρων ειδών και τύπων κ.τ.λ.

Η Τέχνη της Αρχιτεκτονικής, σχεδιάζει τα απαραίτητα κτίρια που στεγάζουν όλο αυτό τον κόσμο, ανάλογα με τα συμφέροντα τις ανάγκες και τις αξίες του. (Βλ. Π. ΚΡΟΠΟΤΚΙΝ, ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ Ο ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΤΟΥ ΡΟΛΟΣ - Φ. ΕΝΓΚΕΛΣ, ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ)

αυτονόητο ότι εδώ η φυλάκιση σαν μέσο τιμωρίας ήταν αδιανόητη και οι ένοχοι, εφόσον δεν βρίσκονταν σε δίαιη διαμάχη με τα θύματα, έπρεπε να πληρώσουν μία αποζημίωση ή σε περίπτωση που το αδίκημα αφορούσε την κοινότητα, υποβάλλονταν σε σωματική τιμωρία π.χ. λιθοβολισμό, βασανιστήρια, αντισκοιοπισμό (παλούκωμα) κ.ο.κ.

Την εποχή αυτή επινοήθηκε ένας μεγάλος αριθμός σωφρονιστικών μηχανών, όπως π.χ. ακρωτηριασμός (αυτιών, μύτης, χεριών, ποδιών κ.λπ.), σπάσιμο των δοντιών, διαμελισμός, καταισπάρημα από διάφορα ζώα, θάψιμο ζωντανών, κτίσιμο, κάψιμο, ευνουχισμός, καυλοτομή κ.λπ.

Οι περισσότερες από αυτές τις ποινές εκτελούνταν δημόσια αποσκοπώντας, με αυτό τον τρόπο, στον εκφοβισμό και παραδειγματισμό και των υπολοίπων. Εκείνη την περίοδο της Ιστορίας ο σωματικός πόνος ήταν το κύριο συστατικό του σωφρονιστικού συστήματος.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΒΑΡΒΑΡΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΣΥΜΦΕΡΟΥΣΑ ΚΑΤΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Γύρω στα 1600 μ.Χ. με την ανακάλυψη κοιτασμάτων πολύτιμων ορυκτών στην Αμερική, και την ταυτόχρονη μείωση του πληθυσμού από τον τριακονταετή πόλεμο, υπάρχει μεγάλη έλλειψη εργατικού δυναμικού.

Έτσι, ξαφνικά όλοι ανακαλύπτουν πόσο πολύτιμες θα μπορούσαν να είναι ορισμένες μειονότητες και κοινωνικά στρώματα, όπως π.Χ. περιπλανώμενοι ζητιάνοι, μικροαπατεώνες, κατάδικοι, λιποτάχτες κ.τ.λ.

Αλλά: ήταν πιο συμφέρον να μεταβάλουν τους κατάδικους σε εργατική δύναμη από το να τους βασανίζουν ή να τους σκοτώνουν*. «Σε αυτό το κλίμα που δημιουργούσε η έλλειψη ανθρώπων, και όπου κάθε εργάτης ήταν πολύτιμος, η εξόντωση των καταδίκων γίνεται μία αντισυμβαλλομική Αγκυρότητα. Οι στερητικές της ελευθερίας ποινές, αντικαθιστούν τώρα τις σωματικές και αυτή του θανάτου. Ο «Ουμανισμός» παίρνει τη θέση της «Βαρβαρότητας» και τα Ικρίσματα γκρεμίζονται για να κτισθούν φυλακές».

* Στο κεφάλαιο αυτό αναφέρεται ό,τι συνέβη μια χρονική περίοδο, σε ένα μέρος της Ευρώπης. Στην πραγματικότητα, από την αρχαιότητα έως σήμερα παρόμοια με οποιαδήποτε άλλη μορφή φυλάκισης, γινόταν και γίνεται ιδιοποίηση της εργασίας των κρατουμένων από ιδιώτες, εταιρείες ή το κράτος. Π.χ. οι Αρχαίοι Ρωμαίοι χρησιμοποιούσαν συστηματικά κατάδικους στα λατομεία, ορυχεία, αλυκές, δημόσιους φούρνους, λουτρά κ.τ.λ.

Οι περίφημες γαλέρες ήταν ταυτόχρονα τόπος εργασίας και κατοικίας για χιλιάδες κατάδικους κωπηλάτες.

Από τον 17ο αιώνα υπήρξαν σε όλο τον Ειρηνικό δεκάδες αποικίες καταδίκων που χρησιμοποιούνταν για διάφορες εργασίες.

Υπήρξαν και υπάρχουν ολόκληρες σχολές θεωρητικών που χαρακτηρίζουν την εργασία σαν σωφρονιστικό μέσο. Έτσι, π.χ. στη Σοβιετική Ένωση υπάρχουν τεράστια κρατικά αγροκτήματα, ενταγμένα στο οικονομικό πρόγραμμα, που μερικές φορές τροφοδοτούν ολόκληρες πόλεις με είδη διατροφής. Δρόμοι και άλλα δημόσια έργα κατασκευάζονται από κρατούμενους. Σε πολλές περιπτώσεις η γεωγραφική θέση του «στρατόπεδου εργασίας» είναι

Τα πρώτα εργαστήρια φυλακές εμφανίστηκαν στο Λονδίνο το 1555 και στο Άμστερνταμ (Rasphuis) το 1596. Στα τέλη του 17ου αιώνα σε όλες τις φυλακές της Πρωσίας εκτελούνται εργασίες για λογαριασμό της μανιφακτούρας.

Κατά κανόνα οι φυλακισμένοι εξαναγκάζονται να δουλεύουν στην υφαντουργία, στο κλώσιμο του μαλλιού, μια ειδικότητα που έχει έλλειψη εργατικών χεριών. Η διαταγή του αυτοκρατορικού σύμβουλου Φρειδερίκου Γουλιέλμου, που εκδόθηκε το 1687 «... όλος ο συρφετός των ζητιάνων και της περιπλανώμενης νεολαίας⁶ να συγκεντρωθεί στα «ιδρύματα καταναγκαστικής εργασίας» για την εκμάθηση της υφαντουργικής τέχνης» καθώς και η παράγραφος 5 του «Ιδρύματος Καταναγκαστικής Εργασίας» του Kurstin, που έλεγε ότι «... αν οι κατάδικοι εξ αιτίας του αδικήματός τους, πρέπει να τιμωρηθούν (βλ. ακρωτηριαστούν) αυτό πρέπει να γίνεται με τέτοιο τρόπο, που να μην τους καθιστά ανίκανους να γνέθουν⁷» μας δείχνει ότι η εργατική δύναμη ήταν για τους ιδιοκτήτες των εργαστηρίων και το Κράτος το ύψιστο αγαθό.

καθοριστικός παράγοντας για τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό του, π.χ. δεν χρειάζονται ιδιαίτερα μέτρα ασφαλείας για ένα στρατόπεδο που απέχει 500 χλμ. από την πλησιέστερη πόλη της Σιδηρίας, με χειμερινή θερμοκρασία -30 βαθμούς Κελσίου.

Στον «ελεύθερο κόσμο» ΗΠΑ, Γαλλία, Ιταλία, Δυτ. Γερμανία κ.τ.λ. οι κρατούμενοι χρησιμοποιούνται συστηματικά από ιδιωτικές ή κρατικές επιχειρήσεις για κάθε είδους εργασία, από χειροτεχνήματα μέχρι κατασκευή ανταλλακτικών αυτοκινήτων και αεροπλάνων. Η αμοιβή τους είναι από ανύπαρκτη έως συμβολική, ή υπολογίζεται στην εξαγορά μέρους της ποινής π.χ. αγροτικές φυλακές στην Ελλάδα.

Η εργασία των φυλακισμένων καταναγκαστική ή «εθελοντική» θεσμοθετείται σαν σωφρονιστικό μέσο ή σαν μέσο για τη διατήρηση της «ηθικής» και ψυχικής ισορροπίας των κρατουμένων.

Όλα αυτά όμως δεν εμποδίζουν την αποκομή τεράστιων κερδών από τις επιχειρήσεις που χρησιμοποιούν φυλακισμένους εργάτες.

**ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΑΣΥΜΦΟΡΗ
ΚΑΤΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΣΤΟΝ ΑΠΛΟ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟ
ΤΟΥ ΚΑΤΑΔΙΚΑΣΜΕΝΟΥ**

Η βιομηχανοποίηση της παραγωγής προκάλεσε θεμελιώδεις αλλαγές στον χώρο της αγοράς εργασίας. Με την εξέλιξη και διάδοση των μηχανών καταργήθηκαν πολλές θέσεις εργασίας και υπήρξε υπερπροσφορά εργατών. Η αυξανόμενη αστυφιλία ευνόησε αυτές τις συγκρουόμενες τάσεις, μέχρι που η καταναγκαστική εργασία έχασε το νόημά της και έγινε ασύμφορη γιατί η ελεύθερη αγορά πρόσφερε αρκετά φτηνό και προ πάντων ευκολομετακίνητο εργατικό δυναμικό*.

Η ανάπτυξη των λιμανιών, όπου συσσωρεύονταν μεγάλες ποσότητες από εμπορεύματα καθώς και η οργάνωση των εργαστηρίων με την αξιοπρόσεκτη συγκέντρωση πρώτων υλών και εργαλείων, δημιούργησαν την ανάγκη μιας αυστηρότερης Ηθικής και μιας πιο συγκεκριμένης νομοθεσίας για την αποτελεσματικότερη δίωξη της παρανομίας.

Οι επιπτώσεις αυτής της κατάστασης δεν ήταν μόνο η απλή φύλαξη των υλικών αγαθών, αλλά και **η δημιουργία και αφομοίωση ενός ολόκληρου ιδεολογικού πλέγματος.**

«Πώς μπορεί κανείς να προστατεύσει όλον αυτόν τον πλούτο; Μόνο με μία αυστηρή Ηθική. Από εδώ ξεκινάει και

* Είναι γενικά αποδεκτό ότι κάπου στο Μεσαίωνα, χωρίς ποτέ να εγκαταλειφθεί ο θεσμός της δουλείας, η σημασία της εκμετάλλευσης της εργασίας έγινε αμελητέα για τα παραγωγικά και κοινωνικά συστήματα του ευρωπαϊκού χώρου.

Το πώς και γιατί έγινε αυτή η αλλαγή δεν φαίνεται στο κείμενο ούτε και είναι γενικά αρκετά ξεκάθαρο.

Ίσως τα έξοδα συντήρησης, φύλαξης, περιθάλψης και επιτήρησης ενός φυλακισμένου να ξεπερνούσαν ένα απλό μεροκάματο που είχε πέσει πολύ χαμηλά. Εξάλλου ο απολυμένος εργάτης δεν στοιχίζει τίποτε ενώ η ανεργία, η αστυφιλία και οι φιλελεύθερες ιδέες της Αναγέννησης θα μπορούσαν να γίνουν αποσταθεροποιητικοί παράγοντες για το Κράτος. (Βλ. Δ. Κυριατάς, Δούλοι και Δουλεία)

το κύμα της Ηθικολογίας, που τον 19ο αιώνα πλημμυρίζει τα πάντα, και οι χριστιανικές καμπάνιες, που τόσο ταλαιπώρησαν τότε την εργατική τάξη⁸».

Αυτή η μεταλλαγή στις οικονομικές δομές της κοινωνίας επηρέασε το σωφρονιστικό σύστημα, αλλά ουσιαστικά για τους φυλακισμένους δεν άλλαξε τίποτα. Η καταναγκαστική εργασία σαν κύριο σωφρονιστικό μέσο έγινε ανώφελη γιατί ήταν αντιοικονομική. Παρέμεινε όμως ένας τρόπος επιβολής πειθαρχίας και βίαιου έλεγχου και αυτό φαίνεται από το ότι οι φυλακισμένοι αντί πια να υφαινούν εξαναγκάζονταν να μεταφέρουν άσκοπα ογκόλιθους εδώ και κει.

Ακολουθεί μια περίοδος συστηματοποίησης και επανοδιοργάνωσης του τρόπου εκτέλεσης των ποινών που πραγματοποιείται σε διαφορετικές χρονικές στιγμές σε κάθε χώρα, αλλά τα τελικά αποτελέσματα συγκλίνουν.

Σε αυτή την εποχή της «μετάβασης στο μοντέρνο σωφρονιστικό σύστημα» οι όλο και περισσότεροι φυλακισμένοι κλείνονταν σε παλιά κάστρα, πύργους, μπουντρούμια, μοναστήρια κ.λπ (Μόνο από το 1810 μέχρι το 1840 λειτούργησαν στην Πρωσσία, κατ' αυτόν τον τρόπο, έντεκα καινούργια μεγάλα ιδρύματα τέτοιου τύπου).

Νταχάου: Η εργασία απελευθερώνει

Τότε πρώτα άρχισαν και οι αναζητήσεις και έρευνες για το αποτελεσματικώτερο σωφρονιστικό σύστημα π.χ. ο ατομικός ή ο ομαδικός περιορισμός και οι διάφορες παραλλαγές τους. Αυτό δείχνει ότι η ιδιοποίηση της εργατικής δύναμης των κρατουμένων δεν είναι πια ο κεντρικός άξονας του σωφρονιστικού συστήματος.

Ας το δούμε όμως αναλυτικότερα.

Ο πρωσικός ποινικός κώδικας, που άρχισε να εφαρμόζεται το 1851 και αντικατέστησε το Εθνικό Δίκαιο του 1794 και το Ποινικό Δίκαιο του 1805, συμπεριέλαβε και συστηματοποίησε όλες τις προηγούμενες απαγορεύσεις.

Σαν κύρια ποινή χρησιμοποιήθηκε η στέρηση της ελευθερίας ή περιορισμός με πρόφαση την βελτίωση του κρατούμενου.

Παράλληλα με τις οικονομικές εξελίξεις που περιγράψαμε πιο πάνω, συντελούνται εκτεταμένες και θεμελιώδεις αλλαγές σε μια κοινωνία που έχει αρχίσει να «μεγιστοποιείται».

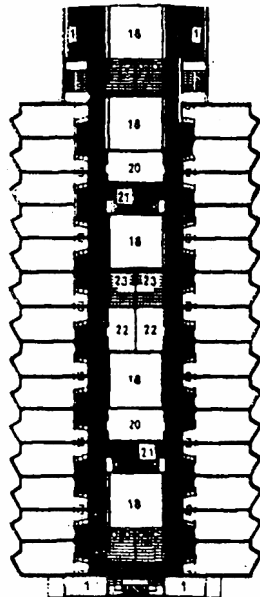
Με την όλο και μεγαλύτερη εκβιομηχάνιση δεν μεταβλήθηκαν μόνο οι διαστάσεις (μεγάλες βιομηχανίες, κτίρια κ.λπ.) αλλά ταυτόχρονα άρχισαν να αναπτύσσονται καινούργιοι ραφιναρισμένοι τρόποι ελέγχου της κοινωνίας. Π.χ. ο σχεδιασμός των κτιριακών εγκαταστάσεων γίνεται με πρότυπο το μοντέλο της κλειστής συγκεντρωτικής πόλης. Οι επόπτες ανοίγουν τις πόρτες με την άφιξη των εργατών ή με το άκουσμα του κουδουνιού που σημαίνει την έναρξη της δουλειάς, όποιος αργούσε έχανε το δικαίωμα εισόδου άρα και εργασίας.

Με την όλο και μεγαλύτερη συγκεντρωποίηση των παραγωγικών δυνάμεων και με σκοπό την προστασία και μεγιστοποίηση του Κέρδους επιδιώχτηκε η εξάλειψη κάθε παράγοντα που θα μπορούσε να επηρεάσει αρνητικά τον ρυθμό εργασίας (διατάραξη κοινής ησυχίας, κλοπής κ.λπ.). Τα υλικά και τα εργαλεία έπρεπε να προστατευτούν.

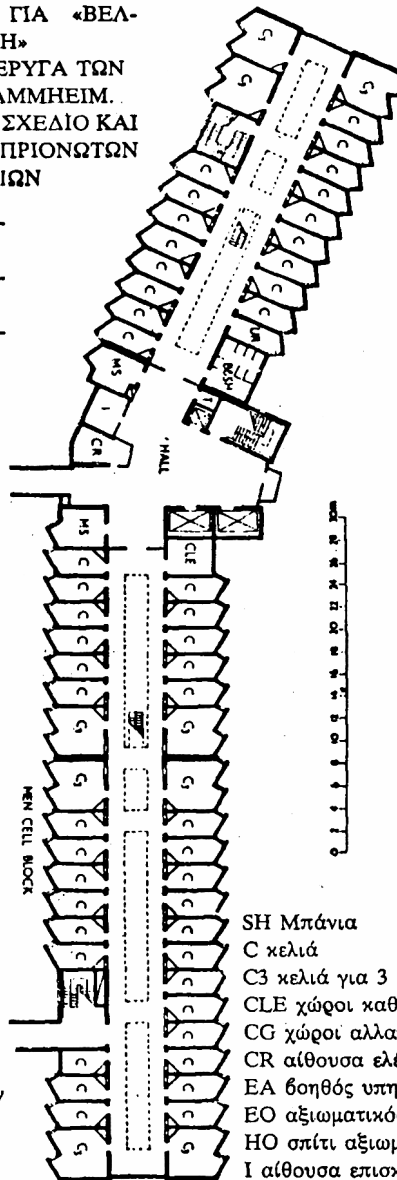
«Η τάξη και οι κανονισμοί, που έπρεπε να τηρούνται, απαιτούσαν την συνύπαρξη των εργατών στον ίδιο χώρο, έτσι ώστε ο αρμόδιος επιστάτης να μπορεί να ελέγχει, να παρεμποδίζει καταχρήσεις, να επιδιορθώνει φθορές και να απομα-

ΕΓΚΛΕΙΣΜΟΣ ΓΙΑ «ΒΕΛ-
ΤΙΩΣΗ»
ΑΝΤΡΙΚΗ ΠΤΕΡΥΓΑ ΤΩΝ
ΦΥΛΑΚΩΝ STAMMHEIM.
ΑΚΤΙΝΟΕΙΔΕΣ ΣΧΕΔΙΟ ΚΑΙ
ΠΡΟΣΟΨΗ ΠΡΙΟΝΩΤΩΝ
ΔΟΝΤΙΩΝ

ΕΓΚΛΕΙΣΜΟΣ ΓΙΑ ΑΝΑΡ-
ΡΩΣΗ
ΝΟΤΙΑ ΠΤΕΡΥΓΑ ΛΣΘΕ-
ΝΩΝ
ΣΤΟ ΚΥΚΛΙΚΟ ΝΟΣΟΚΟ-
ΜΕΙΟ
ΤΗΣ ÜLZEN.

- 18. εσωτ. αυλή
- 19. φυλάκιο
- 20. τμήμα παροχής υπηρεσιών
- 21. ομάδες νοσοκόμων
- 22. γιατρός
- 23. μπάνια

- SH Μπάνια
- C κελιά
- C3 κελιά για 3 άτομα
- CLE χώροι καθαρισμού
- CG χώροι αλλαγής
- CR αίθουσα ελέγχου
- EA βοηθός υπηρεσίας
- EO αξιωματικός υπηρεσίας
- HO σπίτι αξιωματούχων
- I αίθουσα επισκέψεων

κρύνει όποιον εισχωρούσε ανάμεσα στους εργάτες για να σαμποτάρει την ομαλή λειτουργία του εργοστασίου».

Η διαρρύθμιση του χώρου εργασίας αλλάζει. Ο κάθε εργάτης δουλεύει σε ένα χώρο που να επιτηρείται εύκολα. Χώροι που να ευνοούν την συνοχή των εργατών ή που ελέγχονται δύσκολα, αποκλείονται. Τα κτίρια κατασκευάζονται κατά τέτοιο τρόπο που να μην είναι δυνατή η ανεξέλεγκτη συγκέντρωση ή η λούφα εργαζομένων. Εφαρμόστηκε απουσιολόγιο που συμπληρωνόταν τακτικά και ανά πάσα στιγμή έπρεπε είναι γνωστό το ποιός και πού εργάζεται. Η επικοινωνία των εργατών έπρεπε να εξυπηρετεί μόνο την παραγωγή και κάθε άλλου είδους επαφή θεωρούνταν αρνητική και καταπολεμούνταν από την αρχή. Εδώ η Αρχιτεκτονική εμπνεύστηκε από ένα παλιό παράδειγμα, τα κελλιά των μοναστηριών.

Ο αυστηρός καθορισμός των χώρων και θέσεων εργασίας δεν εξυπηρετούσε μόνο τους σκοπούς της επιτήρησης και της παρεμπόδισης κάθε δυσάρεστης και επικίνδυνης επικοινωνίας, αλλά και της αύξησης του οικονομικά ωφέλιμου χώρου. Αυτές οι εξελίξεις φαίνονται πολύ καθαρά στα νοσοκομεία του στρατού και κυρίως των λιμανιών. Εκεί η μεγάλη συσσώρευση εμπορευμάτων και ανθρώπων από κάθε γωνιά της γης ευνοούσε την εξάπλωση επιδημιών. Συχνά ήταν επίσης τα φαινόμενα του παράνομου κέρδους και της λιποταξίας.

«Γι' αυτό ο σκοπός του νοσοκομείου των λιμανιών δεν είναι μόνο να θεραπεύει αλλά να επιλέγει, να διδάσκει και να δημιουργεί στελέχη. Πρέπει να επιβληθεί σε αυτήν την συνεχώς μεταβαλλόμενη αγέλη που μαστίζεται από αρρώστιες και παρανομίες. Η ιατρική παρακολούθηση των ασθενειών συνδυάζεται με τον στρατιωτικό έλεγχο των λιποταχτών, τον ταμειακό έλεγχο των εμπορευμάτων, διοικητικό έλεγχο των φαρμάκων, της περιποίησης των απουσιών, του ποσοστού θεραπευθέντων, των νεκρών, των μεταθέσεων κ.λπ.

Τα φάρμακα φυλάσσονται κλειδωμένα και η χρήση τους καταγράφεται. Ταυτόχρονα επινοούνται μέθοδοι που κάνουν δυνατό τον ακριδή προσδιορισμό του αριθμού των πραγματικά άρρωστων, της ιδιότητάς τους, της καταγωγής τους κ.λπ.

Σημειώνεται συστηματικά η άφιξη και αναχώρησή τους, πιέζονται να παραμένουν στις αίθουσες και σε κάθε κρεβάτι αναγράφεται το όνομά τους. Όποιος πρέπει να υποβληθεί σε θεραπεία καταγράφεται σε ειδικούς καταλόγους ...¹⁰».

Αυτή η τάση ολοκληρωτικού ελέγχου των ανθρώπων χρησιμοποιώντας σαν μέσα την κωδικοποίηση, καταχώρηση και πρωτοκόλληση, επικρατεί στην αρχή του 19ου αιώνα στην οργάνωση των εργοστασίων και μάλιστα με πιο πολύπλοκη μορφή. Δεν αποσκοπούσε μόνο στην απλή υποταγή των ανθρώπων αλλά και στην εκπλήρωση της απαίτησης, για την μεγαλύτερη δυνατή αύξηση της παραγωγής. Αυτό σημαίνει πως κάθε προτέρημα του εργατικού δυναμικού π.χ. αντοχή, παρατηρητικότητα, δύναμη, ταχύτητα, εξυπνάδα κ.λπ. αντιμετωπίζεται, εκτιμάται και υπολογίζεται από τον αρμόδιο επιστάτη, σε κάθε στιγμή, προς όφελος της αύξησης της παραγωγής.

ΕΛΕΓΧΟΣ - ΠΕΙΘΑΡΧΙΑ - ΗΘΙΚΗ - ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΑΥΣΤΗΡΟΣ ΧΡΟΝΙΚΟΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΟΙ ΚΑΙ- ΝΟΥΡΓΙΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΑΛΛΟ- ΤΡΙΩΣΗΣ.

Η διαρρύθμιση του χώρου με κριτήριο την ευκολία της επιτήρησης δεν αρκούσε. Εφαρμόστηκε έτσι ένας αυστηρότατος χρονικός προγραμματισμός, κατά τέτοιον τρόπο ώστε κάθε λεπτό να είναι οικονομικά αξιοποιήσιμο.

«Κατά την διάρκεια της εργασίας, απαγορεύεται ρητά στους εργαζόμενους να κάνουν νοήματα ή να έρχονται με οποιοδήποτε άλλο τρόπο σε επαφή να παίζουν, να τρώνε, να κοιμούνται ή να αστειεύονται».

Οι χρονικές προδιαγραφές με σκοπό την πειθαρχία εφαρμόστηκαν και στα σχολεία. Για παράδειγμα μπορούμε να δούμε ένα ωρολογιακό σχολικό πρόγραμμα του 19ου αιώνα.

«8.45 Είσοδος του δάσκαλου. 8.52 Κάλεσμα των μαθητών από τον δάσκαλο. 8.56 Είσοδος συγκέντρωση των μαθητών και προσευχή. 9.00 Κάθισμα στα θρανία. 9.04 Η πρώτη πλάκα για την ορθογραφία. 9.08 Τέλος της ορθογραφίας. 9.12 Δεύτερη πλάκα κ.λπ.»

Κεντρικός άξονας όλων αυτών των προδιαγραφών είναι η αρχή του «χρόνου φείδου». Όπως είναι γενικά γνωστό «ο χρόνος είναι χρήμα» έτσι κάθε χρονοτριβή είναι ανεπίτρεπτη. Τα χρονοδιαγράμματα ήταν σπουδαιότατα γιατί επέβαλαν πειθαρχία και εξοικονομούσαν χρόνο, πράγματα απαραίτητα για την αύξηση της μαζικής παραγωγής και της ανάπτυξης που ήθελε η άρχουσα τάξη.

Όλες αυτές οι μέθοδοι καθυπόταξης αποσκοπούν στο να συνηθίζουν από μικρό τον μαθητή να εκτελεί γρήγορα, σωστά και απρόσκοπτα το ίδιο έργο. Προ πάντων, δηλαδή, δεν πρέπει να χάνεται χρόνος. Με την κλιμάκωση, συνεχή επανάληψη και άσκηση τα αποτελέσματα αυτής της μεθόδου βελτιώνονται διαρκώς.

Αυτός ο πειθαρχημένος, εκπαιδευμένος μαθητής, στρατιώτης ή εργάτης υπακούει, δουλεύει και μαθαίνει πάντα ό,τι του επιβάλλουν. Η υπακοή του είναι άμεση και τυφλή.

Η πειθαρχία είναι «μια στρατηγική των περιορισμών που απευθύνεται στο κορμί, που υπολογίζει και χειρίζεται τις ιδιότητές του, τις κινήσεις και τους τρόπους συμπεριφοράς του. Αυτή καθορίζει το πώς θα υποτάξεις τα κορμιά των άλλων, όχι απλώς για να κάνουν ό,τι Εσύ θελήσεις, αλλά και για να εργαστούν με τον τρόπο που Εσύ θα ορίσεις: την ταχύτητα, την αποτελεσματικότητα και τις τεχνικές που Εσύ επιθυμείς».

Το κολλέγιο της Navarra

Δεν θα έπρεπε να φαίνεται περίεργο ότι όλες αυτές οι τάσεις για απομόνωση, διαίρεση-επιτήρηση-εκπειθάρχηση και δραστηριοποίηση δημιούργησαν και τα ανάλογα αρχιτεκτονικά σχέδια και κτίρια. Ο καταμερισμός του χώρου στα στρατόπεδα – ένας καταμερισμός που εξυπηρετεί ανάγκες άσκησης εξουσίας και ύπαρξης ιεραρχικών δομών– έγινε υπόδειγμα στον σχεδιασμό χώρων εργασίας, νοσοκομείων, ασύλων, «σωφρονιστικών καταστημάτων», εργατικών συννοικισμών κ.λπ. Το υπόδειγμα αυτό βασίζεται στην «αρχή του καταμερισμού

του χώρου και ιεράρχησης του ελέγχου»¹⁴. Έτσι γεννήθηκε μία αρχιτεκτονική που προσπάθησε να εκφράσει με την εξωτερική εμφάνιση των κτιρίων της, το Μεγαλείο και την Δύναμη, και με την εσωτερική διαρρύθμιση να ικανοποιήσει απαιτήσεις σαν αυτή του ολοκληρωτικού ελέγχου του εξατομικευμένου ανθρώπου.

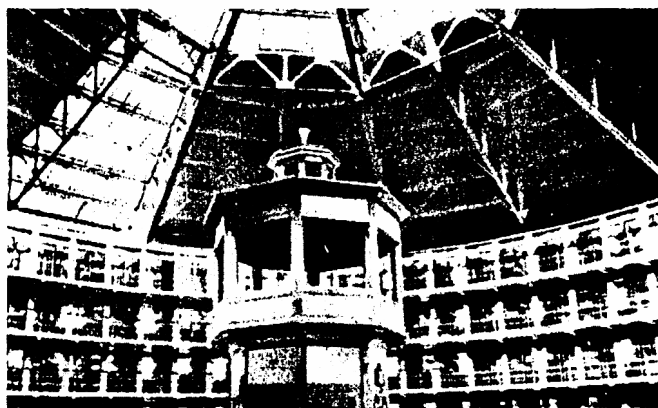
Στο κτίσιμο νοσοκομείων η διαρρύθμιση ήταν τέτοια που να εμποδίζει την εξάπλωση επιδημιών. Τα σχολικά κτίρια έπρεπε να ήταν ένα μέσο εκγύμνασης του υποσυνείδητου. Τα σχέδια του αρχιτέκτονα Godiel, για την στρατιωτική Ακαδημία αποτελούν από μόνα τους παιδαγωγικές προτάσεις:

«Η απαίτηση για υγιείς αξιωματικούς προϋποθέτει γερά κορμιά, η πίεση για υψηλή ποιότητα στρατεύματος χρειάζεται καλά εκπαιδευμένα στελέχη, οι πολιτικοί θέλουν πειθήνιους αξιωματικούς και τέλος η Ηθική απαιτεί καταπολέμηση της ακολασίας και της ομοφυλοφιλίας. Κατά συνέπεια αυτοί οι λόγοι υπαγορεύουν την τοποθέτηση διαχωριστικών τοίχων ανάμεσα στα άτομα αλλά και παρατηρητηρίων για αυστηρή επιτήρηση. Το κτίριο της στρατιωτικής σχολής πρέπει να είναι από μόνο του ένας μηχανισμός παρακολούθησης (...) Τα δωμάτια είναι τοποθετημένα κατά μήκος του διαδρόμου σαν μία σειρά μικρά κελιά (...) Στις τραπεζαρίες τα τραπέζια των επιτηρητών βρίσκονται πάνω σε ένα βάθρο, ώστε να μπορούν κατά την διάρκεια του γεύματος να επιτηρούν τους μαθητές. Οι πόρτες των αποχωρητηρίων πρέπει να παραμείνουν μισάνοιχτες και χαμηλές για να μπορεί ο επιστάτης να βλέπει τα πόδια και τα κεφάλια των μαθητών. Οι πλαϊνοί τοίχοι πρέπει όμως να είναι ψηλοί, ώστε να μην μπορεί κανείς να βλέπει τον διπλανό του.

**«PANOPTISMUS»:
Η ΤΕΛΕΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΜΕΘΟΔΩΝ ΕΛΕΓΧΟΥ
ΚΑΙ ΕΠΙΒΟΛΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ**

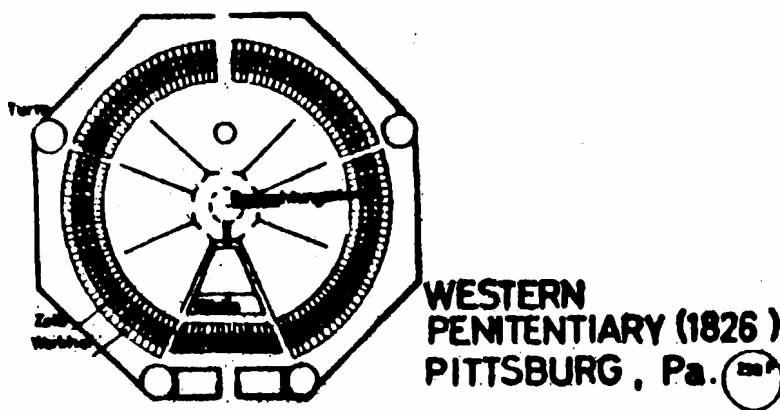
Ο ιδανικός τρόπος ελέγχου είναι αυτός που επιτρέπει, με μια μόνο ματιά, την επιθεώρηση και τον έλεγχο όλων. Οι μέχρι τώρα σύντομες περιγραφές τρόπων ελέγχου στα ψυχιατρεία, σωφρονιστικά ιδρύματα και νοσοκομεία, δείχνουν ότι όλοι εξυπηρετούσαν την επισήμανση και τον διαχωρισμό ατόμων σε κατηγορίες όπως: ψυχοπαθής-μη ψυχοπαθής, επικίνδυνος-ακίνδυνος, ανώμαλος-ομαλός κ.λπ.

Το PANOPTIKON του αρχιτέκτονα J. Bentham είναι η πρώτη ολοκληρωμένη αρχιτεκτονική έκφραση όλων των παραπάνω μεθόδων, που βασίζεται στην τελειοποίηση της «κυκλοειδούς» αρχιτεκτονικής.

Σχέδιο PANOPTIKON

Στις φυλακές αυτού του είδους οι χώροι είναι διατεταγμένοι με τον εξής τρόπο. Στην περιφέρεια του κύκλου βρίσκονται τα κελιά και στο κέντρο του ο πύργος ελέγχου απ' όπου υπάρχει άμεση δυνατότητα οπτικής επαφής προς όλες τις κατευθύνσεις. Ο κάθε φυλακισμένος βρίσκεται καλοκλειδωμένος

Στο κέντρο ο πύργος ελέγχου. Στην περιφέρεια του κύκλου τα άσπρα τετράγωνα είναι τα εργαστήρια· τα μαύρα τα κελιά. Οι κύκλοι στον τοίχο είναι βοηθητικά φυλάκια.

στο κελί του και συνεχώς εκτεθειμένος στο βλέμμα του δεσμοφύλακα. Οι πλαϊνοί τοίχοι του κελιού αποκλείουν την δυνατότητα επαφής με τους διπλανούς του.

Αν πρόκειται για κατάδικους αποφεύγεται ο κίνδυνος συνωμοσίας και μαζικής απόπειρας απόδρασης, αν πρόκειται για άρρωστους μειώνεται η πιθανότητα μετάδοσης ασθενειών, αφού δεν υπάρχει επαφή, και αν δεν είναι ψυχοπαθείς αποφεύγονται οι φασαρίες, βιαιότητες κ.λπ.

Με την έξυπνη διαρρύθμιση του χώρου προκαλείται στον κρατούμενο η εντύπωση ότι παρακολουθείται διαρκώς, ενώ στην πραγματικότητα η επιτήρηση μπορεί να γίνεται μόνο σποραδικά. Δηλαδή ο έλεγχος του κάθε κρατούμενου ξεχωριστά δεν είναι απαραίτητος, γιατί το ίδιο το κτίριο είναι η υλοποίηση της έκφρασης της εξουσίας και της ιεραρχίας και λειτουργεί από μόνο του ανεξάρτητα από τον οποιοδήποτε δεσμοφύλακα.

Για να εξαλειφθεί τελείως η δυνατότητα του κρατούμενου να αντιλαμβάνεται πότε παρακολουθείται και πότε όχι, ο Be-

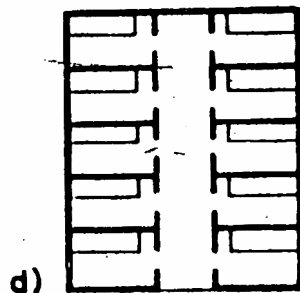
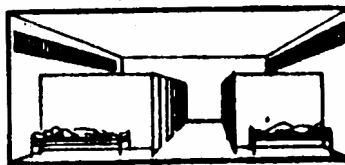
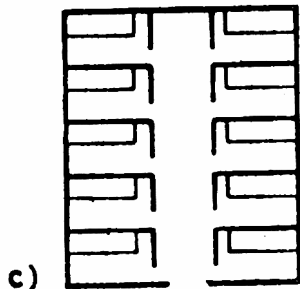
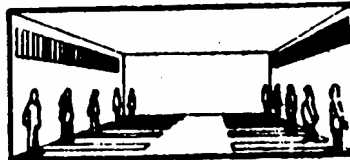
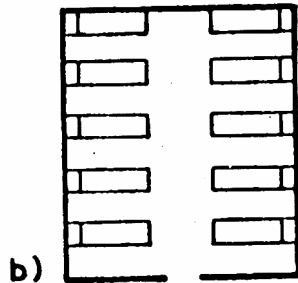
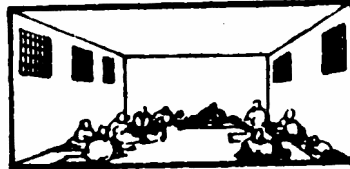
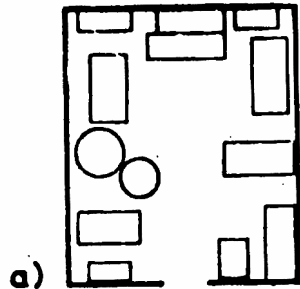
ntham, εκτός από τα πατζούρια στα παράθυρα του πύργου ελέγχου, σκέφτηκε επίσης να «διαχωρίσει το εσωτερικό του κατά τέτοιο τρόπο, ώστε ούτε η παραμικρή ακτίνα φωτός να μην προδίδει την παρουσία του επιστάτη»¹⁶.

Η ιδέα της Δύναμης και της Εξουσίας βρίσκεται λιγότερο στα πρόσωπα που την ασκούν και περισσότερο στην ραφιναρισμένη κατανομή των επιφάνειών, των σχέσεων οπτικής επαφής και του φωτός. Αυτή η αρχιτεκτονική αίσθηση των χώρων μαζί με άλλες μεθόδους ελέγχου, περιορισμού, καταχώρησης άρχισε να εκφράζεται σιγά-σιγά σε διάφορους κοινωνικούς τομείς «σε όλα τα ιδρύματα που έπρεπε να παραμένουν πολλά άτομα σε σχετικά μικρούς χώρους»¹⁷.

Τα πρώτα σχέδια του Bentham έγιναν το 1787 και γύρω στα 1791 είχαν τελειοποιηθεί παίρνοντας την ολοκληρωμένη μορφή τους. Ποτέ όμως το PANOPTIKON δεν εφαρμόστηκε πλήρως γιατί παρ' όλα τα κατασταλτικά πλεονεκτήματα, είχε και σοβαρά ελατώματα: 1) Η εφαρμογή των σχεδίων σε μεγάλη κλίμακα δεν επέτρεπε καλή οπτική επαφή, 2) το ένα τρίτο των κελιών έμενε χωρίς ήλιο και 3) τα σχέδια δεν πρόσφεραν δυνατότητα για «ποιοτικό» διαχωρισμό των κρατουμένων. Παρ' όλα αυτά ο τύπος PANOPTIKON δρήκε και βρίσκει αρκετές εφαρμογές: «μπορεί να συμβάλει στον σωφρονισμό των καταδίκων, στην εκπαίδευση των μαθητών, στην είδλεψη ψυχοπαθών και στον έλεγχο των εργατών. Πρόκειται για ένα συγκεκριμένο τρόπο διαπαιδαγώγησης και κατανομής των ανθρώπων ανάλογα με τις σχέσεις τους, για ένα τύπο ιεράρχησης της εξουσίας και προσδιορισμού μέσων και τρόπων παρέμβασης.

Το PANOPTIKON μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε νοσοκομεία, εργοστάσια, σχολεία, φυλακές και σε κάθε περίπτωση που έχει κανείς να αντιμετωπίσει διαφορετικού είδους άτομα που εξαναγκάζονται σε ένα κοινό έργο ή συμπεριφορά. Το PANOPTIKON είναι μία τελειοποιημένη μέθοδος επιβολής εξουσίας, γιατί η χρήση του επιτρέπει την άσκηση ελέγχου σε πάρα πολλά άτομα με την χρησιμοποίηση ελάχιστου προσωπικού¹⁸.

ΤΑΞΗ - ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΣ - ΙΕΡΑΡΧΗΣΗ

Από H.J. GRAUL: Η ποιότητά τότε και σήμερα

**ΦΥΛΑΚΙΣΗ ΜΕ ΣΚΟΠΟ ΤΟΝ ΣΩΦΡΟΝΙΣΜΟ
Ή ΕΠΕΜΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ
ΤΟΥ ΑΤΟΜΟΥ**

Προτού προχωρήσουμε σε άλλα αρχιτεκτονικά σχέδια φυλακών, θα θέλαμε να ξεκαθαρίσουμε και άλλο τις ιδεολογικές προεκτάσεις αυτής της αρχιτεκτονικής και τις διακηρύξεις των υποστηρικτών της. Η αρχή της ιδιοποίησης της εργατικής δύναμης των κρατουμένων χάνεται μέσα στις γενικότερες κοινωνικές και οικονομικές ανακατατάξεις και δεν είναι πια ο πυρήνας του σωφρονιστικού συστήματος. Με την εκδιомηχάνιση αυξάνεται κατακόρυφα και η εγκληματικότητα και κυρίως τα αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας. Στην Πρωσσία το 1835 το 85% των αδικημάτων ανήκουν σ' αυτή την κατηγορία.

Μέσα σ' αυτές τις συνθήκες αύξησης της παρανομίας και έλλειψης ενδιαφέροντος για την εργατική δύναμη των κρατουμένων εφαρμόζεται ο Πρωσσιός ποινικός κώδικας του 1851, που καθιερώνει σαν κύρια ποινή την στέρηση της ελευθερίας. Αυτή η αλλαγή, ο μετασχηματισμός του σωφρονιστικού συστήματος, έγινε με το πρόσχημα του Ουμανισμού, της Δικαιοσύνης και της αποφυγής της βαρβαρότητας. Η ποινή δεν απευθύνεται πια ξεκάθαρα στο ανθρώπινο σώμα. Ο G. de Madly διατυπώνει, έστω και κοινότυπα, την νέα κατεύθυνση: *«Η τιμωρία πρέπει να αποβλέπει, αν μου επιτρέπεται η έκφραση, περισσότερο στην ψυχή παρά στο σώμα»*¹⁹.

Πίσω από αυτή την ομολογία κρύβεται η αρχή της χρησιμοποίησης μεθόδων σωφρονισμού που στοχεύουν στην αλλαγή του τρόπου σκέψης του «ενόχου», στην διάλυση της συνείδησής του, της ταυτότητάς του, με σκοπό την «βελτίωση» και κατόπιν την «αναπροσαρμογή» του.

Ο τότε υπουργός Δικαιοσύνης της Πρωσίας V. Armin δηλώνει για πρώτη φορά ότι η «βελτίωση» των κρατουμένων είναι αρμοδιότητα του κράτους. Και με αυτόν τον όρο εννοεί την συμμόρφωση ως προς τις, κατ' επιταγήν, ηθικές αξίες και την μηχανική συνήθεια για εργασία και τάξη.

Στο φιλανθρωπικό συνέδριο της Φραγκφούρτης το 1857 διατυπώνεται, μετά από επερώτηση του Welcner, καθαρότερα η σημασία της λέξης «βελτίωση».

«Πρέπει να γίνει συνείδηση στον φυλακισμένο ότι τα σωφρονιστικά ιδρύματα, οι υπάλληλοί τους και κάθε πόνος και ταλαιπωρία, που υφίσταται κατά την κράτησή του, αποβλέπουν στην εξάλειψη της κακιάς του συνείδησης, στο καλό του και ότι είναι γι' αυτόν ευεργέτημα»²⁰.

Με το καινούργιο αυτό κατασκεύασμα επιτυγχάνεται μία νέα ιδεολογική θεμελίωση της ποινής, που ισχύει έως και σήμερα. Η ποινή θεωρείται δηλαδή ένας τρόπος βελτίωσης και επανένταξης στην κοινωνία.

Σύμφωνα με την κρατούσα ιδεολογία για να «βελτιωθεί» η προσωπικότητα του κρατουμένου (βλ. διασπαστεί) «η σωφρονιστική μέθοδος πρέπει να επεμβαίνει σε όλες τις πλευρές του ανθρώπου: ψυχική εκγύμναση, αλλαγή ηθικής, επέμβαση στις προδιαθέσεις του, στις ιδιότητες και ικανότητές του. Το σχολείο, ο στρατός ή ο τόπος εργασίας επηρεάζουν μόνο σε ορισμένα σημεία τον άνθρωπο, η φυλακή όμως είναι το μέρος όπου γίνεται προσπάθεια γενικής επέμβασης και επιβολής πειθαρχίας. Η αποστολή της φυλακής είναι να αποτελεί τον δυναμικότερο εκπαιδευτικό μηχανισμό επιχειρώντας μία συνολική διαπαιδαγώγηση»²¹.

ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΩΝ ΑΤΟΜΙΚΩΝ ΚΕΛΙΩΝ ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

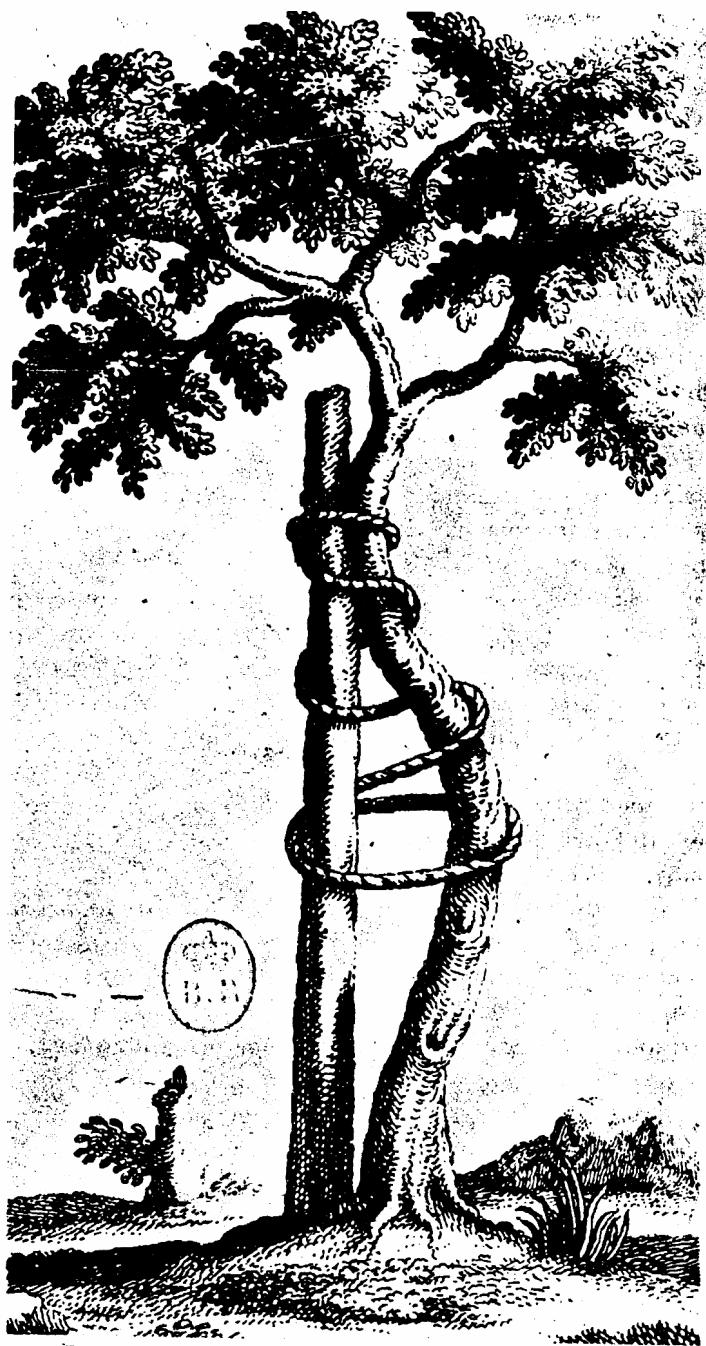
Κάτω από την επήρεια της ιδεολογίας της «συνολικής εκπαιθάρχησης», και ενώ οι παρανομίες αυξάνονται αλματωδώς, αναπτύσσονται στην Ευρώπη τα πρώτα μεγάλα σωφρονιστικά ιδρύματα. Πιο κάτω θα αναφέρουμε τις χαρακτηριστικότερες στιγμές αυτής της εξέλιξης.

Το πρώτο βήμα ήταν η κατάργηση των παλιών μεγάλων κοιτών κελιών και ο διαχωρισμός του χώρου με τέτοιο τρόπο που να είναι ταυτόχρονα δυνατή η ιεράρχηση των κρατουμένων και η ικανοποιητική επιτήρησή τους.

«Από τον άτακτο συνωστισμό κρατουμένων στα κοινά κελιά, περνάμε σε ένα διάδρομο που εξυπηρετεί τον έλεγχο των πολλών μικρών ατομικών κελιών που βρίσκονται κατά μήκος του»²². Εκτός του ότι αυτός ο διαχωρισμός του χώρου διευκόλυνε την επιτήρηση, στόχευε και κάπου αλλού: «Το κελί είναι ο πιο απλός, φυσικός και αποτελεσματικός τρόπος να αποφεύγονται επαφές και ανταλλαγές απόψεων και ιδεών. Εξουδετερώνει την δυνατότητα δημιουργίας κοινού πνεύματος μεταξύ των κρατουμένων, και μαζί και την ελπίδα συλλογικής αντίστασης στην ποινή που τους έχει επιβληθεί»²³.

Αυτή η αρχιτεκτονική αρχή του διαχωρισμού του χώρου σε ατομικά κελιά εφαρμόζεται για πρώτη φορά σε μεγάλη κλίμακα στις φυλακές του GENTER το 1777. Ήταν το αποτέλεσμα της έρευνας για μία αποδοτική λύση στα προβλήματα της επιτήρησης και της ασφάλειας. Η μεγάλη αδυναμία αυτού του σχεδίου ήταν η δυσκολία επέκτασης των κτιρίων, η οποία θα οδηγούσε σε υπερβολικά μακρούς διαδρόμους και γενικά πολλούς «χώρους επικοινωνίας» που θα μείωναν την ικανότητα επίδρασης.

Το αρχιτεκτονικό πρόβλημα της εποχής εκείνης ήταν η παράθεση ενός όσο το δυνατόν μεγαλύτερου αριθμού ευκολοελεγχόμενων κελιών, κι αυτό επειδή τότε δεν υπήρχε η λύση που λέγεται ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΗΡΗΣΗ. Οι μεγαλύτερες

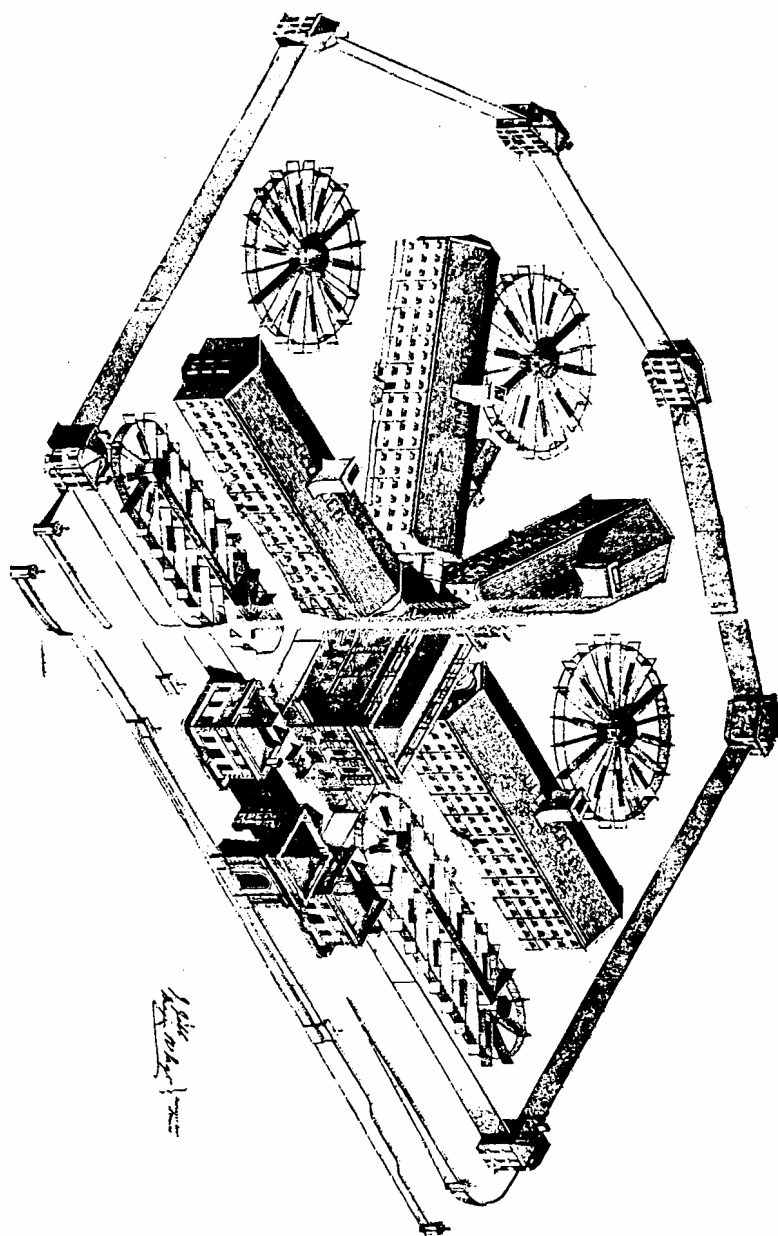

επιδράσεις πάνω στην εξέλιξη των τεχνικών σχεδιασμού χώρων για εκπαιθάρχηση, καταπίεση και παρακολούθηση ξεκινούν από τις ΗΠΑ. Όλα τα προηγούμενα συστήματα και σχέδια ξεπεράστηκαν από το λεγόμενο PENNSYLVANIA-SYSTEM.

Βασική ιδέα αυτού του σχεδίου είναι η αυστηρή απομόνωση των φυλακισμένων με σκοπό τον πλήρη αποκλεισμό της δυνατότητας σχηματισμού κοινότητας.

Η πρώτη υλοποίηση των σχεδίων αυτών (λέγονται και ακτινωτά ή αστεροειδή) έγινε το 1829 στο Cherry Hill, και ήταν οι φυλακές Eastern Penitentiary of Philadelphia». Αυτό το σύστημα είναι μία εξελιγμένη μορφή της «Casa di correzione» στη Ρώμη με ενσωματωμένες τις εμπειρίες του Gent (πτέρυγες με κελιά) και του Panoptikon. Η περιγραφή του έχει ως εξής: Γύρω από έναν πύργο ελέγχου τοποθετήθηκαν μονοόροφες πτέρυγες εξωτερικών κελιών. Η κάθε μία είχε 38 κελιά κατά μήκος ενός διαδρόμου επιτήρησης. Τα κελιά φωτίζονταν από επικλινείς φεγγίτες, είχαν ατομικά αποχωρητήρια και στον καθένα αναλογούσε και ένα προαύλιο που προοριζόταν για εργασία και περίπατο. Αυτή η διάταξη έδινε την δυνατότητα και για άλλους περιορισμούς, όπως π.χ. της οπτικής επαφής και γενικότερα κάθε δυνατότητας επικοινωνίας. Όλο το κατασκευάσμα ήταν περιτριγυρισμένο από έναν εξωτερικό τοίχο ύψους 10,5 μέτρων που δεν άφηνε να φαίνονται απ' έξω ούτε οι σκεπές των πτερυγών.

Παρά τον ενθουσιασμό που προκάλεσε αυτό το σχέδιο, για τις μεθόδους απομόνωσης που πρότεινε, δεν κατάφερε να επικρατήσει και χάθηκε μέσα στην γενική αναστάτωση που έφερε η οικονομική ανάπτυξη στις Η.Π.Α. Η μεγάλη έλλειψη εργατικού δυναμικού, που δεν μπορούσε να την καλύψει το κύμα των Ευρωπαίων μεταναστών, μετέτρεψε τους κρατούμενους σε μία οικονομικά ενδιαφέρουσα, ευκολοπροσφερόμενη και φτηνή πηγή εργατικής δύναμης. Οι κρατικές φυλακές άρχισαν να θεωρούνται οικονομικό πρόβλημα. Φυσικά άρχισε η εκμετάλλευση της εργατικής δύναμης των φυλακισμένων και ο σχεδιασμός των χώρων εργασίας τους έγινε σύμφωνα με τις α-

παιτήσεις της βιομηχανοποίησης της παραγωγής. «*Η παραγωγικότητα της συλλογικής εργασίας σε ορθολογιστικά σχεδιασμένα εργαστήρια, ξεπερνάει κατά πολύ την παραγωγικότητα της εργασίας που γίνεται στα ατομικά κελιά*»²⁴.

Έτσι καθιερώθηκε μόνο η διανυκτέρευση σε ατομικά κελιά και η συλλογική εργασία κατα την διάρκεια της ημέρας.

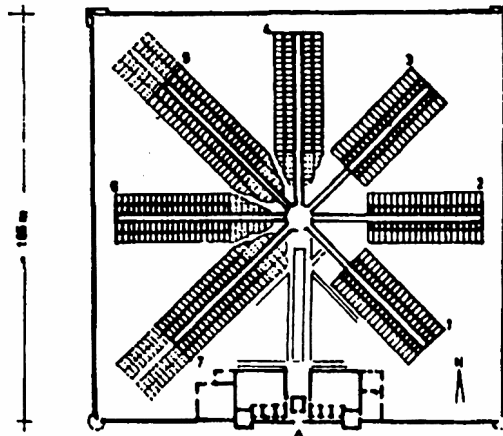
Την αρχιτεκτονική έκφραση αυτών των ιδεών μπορούμε να δούμε στις φυλακές του Auburn-Fingerlane, του περιβόητου SING-SING: Ένας εξωτερικός τοίχος με παράθυρα, περιτριγύριζε τα εσωτερικά κτίρια. Το κεντρικό συγκρότημα αποτελούσαν τα ατομικά κελιά, που ήταν διατεταγμένα το ένα δίπλα στο άλλο. Δεν είχαν απ' ευθείας εξαερισμό ή φωτισμό και η επικοινωνία ήταν δυνατή μόνο μέσω του διαδρόμου. Τα κελιά ήταν μικρά, σε αντίθεση με αυτά του Pennsylvania, γιατί οι κρατούμενοι εδώ δεν εργάζονταν. Τα έξοδα οικοδόμησης, με αυτό τον τρόπο, ήταν μικρότερα γιατί τα μικρά κελιά επέτρεπαν καλύτερους συσχετισμούς ωφέλιμων χώρων. Εκτός από αυτό υπήρχε η δυνατότητα των πολυόροφων οικοδομών, επειδή τα κελιά εξαερίζονταν και φωτιζόνταν από τον εξωτερικό τοίχο.

Ας γυρίσουμε όμως στην Ευρώπη. Όπως αναφέραμε πιο πάνω, σε αντίθεση με την Αμερική, υπήρχε ένα πλεόνασμα εργατικών χεριών και έτσι η άνοδος της παραγωγικότητας δεν συσχετίστηκε με την ιδιοποίηση της εργατικής δύναμης των κρατουμένων. Η μεγάλη ανεργία και η εξαθλίωση προκάλεσαν την θέσπιση εξοντωτικών ποινών, που έπρεπε να τρομάζουν ακόμα και τους πεινασμένους. «*Το αίσθημα της πλήρους εξάρτησης και υποταγής, απομόνωσης και έλλειψης κάθε είδους βοήθειας ήταν το μεγαλύτερο βασανιστήριο που μπορούσε να γίνει σε κάποιον*»²⁵.

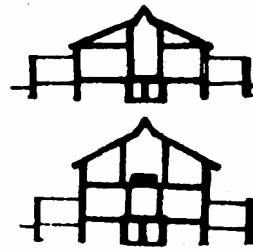
Με την πλήρη απομόνωση αναμενόταν και η «βελτίωση» των κρατουμένων γιατί θα είχαν όλο τον χρόνο να σκεφθούν, να εμβαθύνουν και να γνωρίσουν τον εαυτό τους. Ο ατομικός εγκλεισμός νύχτα και μέρα στα κελιά συνδύαζε με τον καλύτερο τρόπο «*την ηθική και πολιτική βελτίωση, με μία ικανοποιητικά εκφοβιστική ποινή*»²⁶.

EASTERN PENITENTIARY PHILADELPHIA (1829)

Arch. J. Haviland

(σφίδας: 906 R)

ΑΚΤΙΝΟΕΙΔΕΣ ΣΧΕΔΙΟ

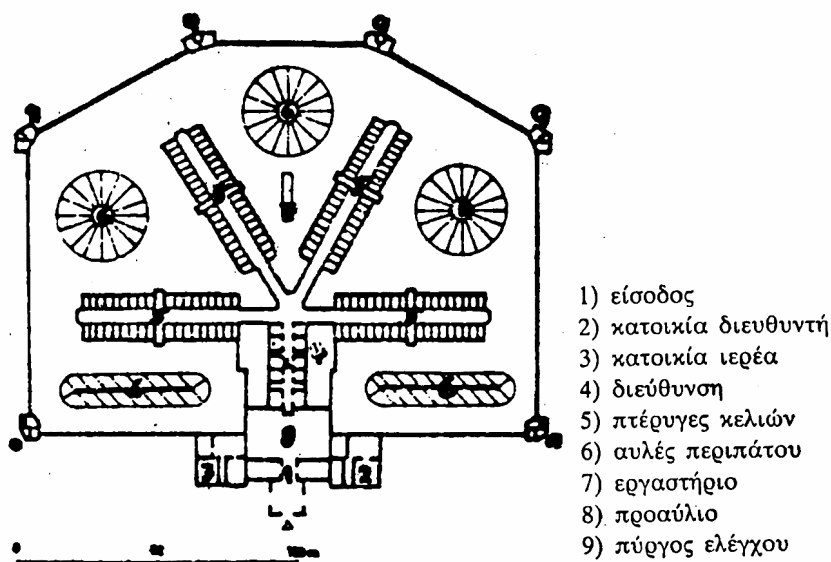
- α) τομή της αρχικής μορφής
- β) τομή μετά την ανύψωση

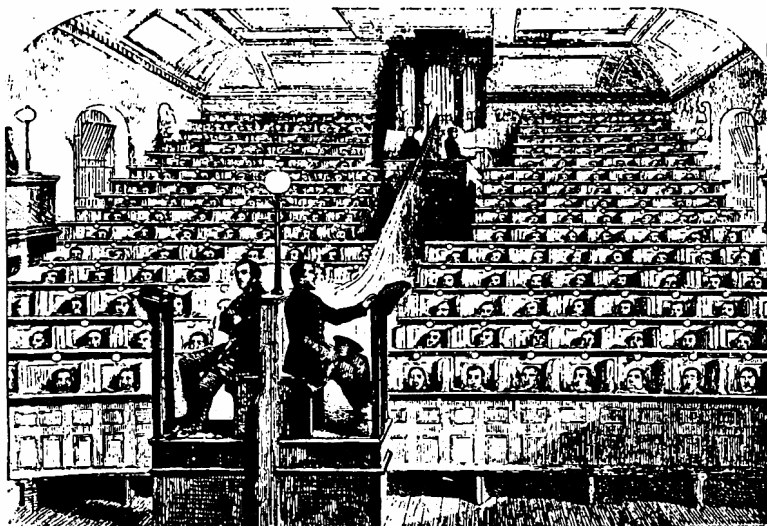
Οι πτέρυγες 1, 2, 3, χτίστηκαν το 1823-25. Οι πτέρυγες 4 έως 7 είναι προεκτάσεις που έγιναν στο έτος 1836.

ΟΙ ΦΥΛΑΚΕΣ AUBURN/FINGERLAKE Ή «SING-SING»

ΤΟ ΠΡΟΤΥΠΟ ΤΩΝ ΦΥΛΑΚΩΝ PENTONVILLE (1840-1842)

γές, που έμοιαζαν με το «Pensylvania-System» αλλά δεν είχαν ιδιαίτερη επιτυχία γιατί δεν υπήρχε άμεση επαφή μεταξύ των πτερύγων με τα ατομικά κελιά και του κεντρικού πύργου ελέγχου.

Η πρώτη ευρωπαϊκή φυλακή του τύπου «Pensylvania» κτίστηκε στο Λονδίνο το 1842 και ήταν η φυλακή PENTONVILLE. Την αποτελούσαν τέσσερις τριώροφες πτέρυγες, με συνολικά 520 κελιά στα αριστερά και δεξιά των διαδρόμων. Με αυτό το υπόδειγμα κατασκευάστηκε και η πρώτη γερμανική φυλακή με ατομικά κελιά, στο Moabit, κοντά στο Βερολίνο (σήμερα δεν υπάρχει πια). Υπό την εποπτεία του περιδότη του διευθυντή Wichèrn εφαρμόστηκε με σχολαστικά γερμανική ακρίβεια το σύστημα της ολοκληρωτικής απομόνωσης των κρατουμένων. Με εξαίρεση μισή ώρα κάθε μέρα, η κράτηση ήταν ατομική εικοσιτέσσερις ώρες το εικοσιτετράωρο. Ακόμα και όταν οι κατάδικοι βρίσκονταν όλοι μαζί, στην εκκλησία ή στο προαύλιο, φορούσαν μάσκες για να μην αναγνωρίζονται μεταξύ τους.

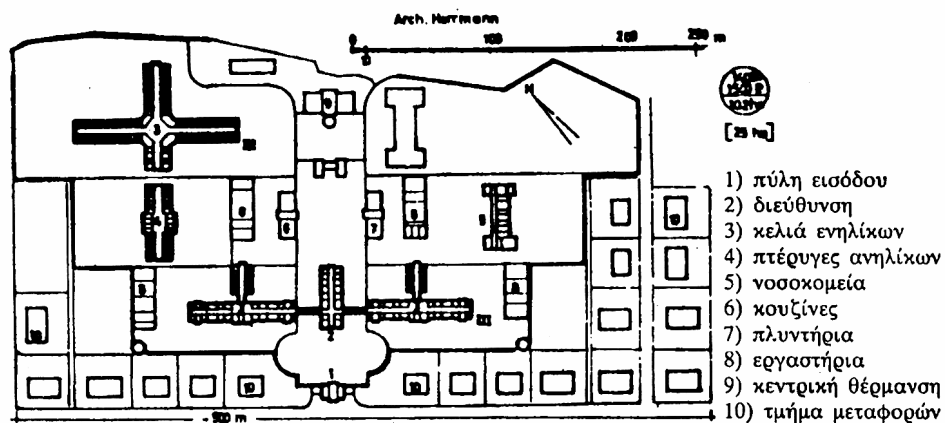
Για να εφαρμοστεί πιο λεπτομερειακά αυτό το σύστημα το προαύλιο χωρίστηκε με τοίχους που σχημάτιζαν ατομικούς διαδρόμους περιπάτους και ανάμεσα στα καθίσματα της εκκλησίας τοποθετήθηκαν ψηλές σανίδες.

Κατά το δεύτερο ήμισυ του 19ου αιώνα το σχέδιο Pentonville χαρακτήριζε την συνολική αρχιτεκτονική άποψη για τις φυλακές στην Ευρώπη. Μόνο στην Αγγλία μέχρι το 1848 κατασκευάστηκαν 54 φυλακές αυτού του τύπου.

Με την ίδρυση της Γερμανικής Αυτοκρατορίας, το 1871, τα διάφορα κρατίδια προσπάθησαν να καθορίσουν από κοινού ένα ενιαίο τύπο εφαρμογής των ποινών. Επιδιώχθηκε να εφαρμοστεί ένα σύστημα σωφρονισμού σε πανεθνικό επίπεδο, ώστε να κωδικοποιηθούν οι εμπειρίες και να διατυπωθούν βασικές αρχές και ενιαίοι κανονισμοί. Κάθε άχρηστο σχέδιο και επένδυση έπρεπε να σταματήσει αμέσως. Συντάχτηκε ένα σχέδιο που ονομάστηκε «NORMAL PLAN» και έτσι χτίστηκαν οι φυλακές του Werl (1905), Wittlich (1897-1907), Düsseldorf, Derdorf και Herford. Μετά όμως σταμάτησε η εφαρμογή του «Normal Plan» γιατί η παραδοχή ενός και μόνο τύπου φυλακών εμπόδιζε την έρευνα και ανάπτυξη νέων τεχνικών και προχωρημένων σωφρονιστικών μεθόδων, ή όπως εκφράστηκε από την αστική ιδεολογία: «Οι λεπτομερείς και αυστηρές διατάξεις του *Normal Plan* ήταν ότι έπρεπε για να νεκρώσουν κάθε δημιουργική, αναπτυξιακή τάση»²⁸. Επίσης το λεγόμενο ακτινοειδές σχήμα παρ' όλες τις μεγάλες δυνατότητες απομόνωσης που είχε, άρχισε να μην ανταποκρίνεται στις νέες συνθήκες, δηλαδή στις μεγάλες φυλακές με χωρητικότητα πάνω από 1000 κρατούμενους. Σε κτίρια αυτών των διαστάσεων είναι δύσκολο να τηρηθούν οι υγειονομικές διατάξεις και γενικά οι οποιεσδήποτε θεσμοθετημένες λειτουργίες που είναι απαραίτητες για την επιδίωξη των κρατουμένων.

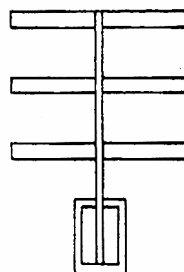
Σαν πιθανή λύση φάνηκε η κατασκευή και άλλων ακτίνων, για διαφορετικές κατηγορίες καταδίκων, με ανεξάρτητους βοηθητικούς χώρους (κουζίνες-ιατρεία-μπάνια κ.λπ.), π.χ. οι φυλακές του Βερολίνου-Plötzensee. Υπήρξε όμως η συνέπεια της υπερβολικής επέκτασης όλου του κτιριακού συ-

ΦΥΛΑΚΕΣ ΒΕΡΟΛΙΝΟΥ PLÖTZENSEE (1873-1875)
ΑΚΤΙΝΟΕΙΔΕΣ ΣΧΕΔΙΟ ΜΕ ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ

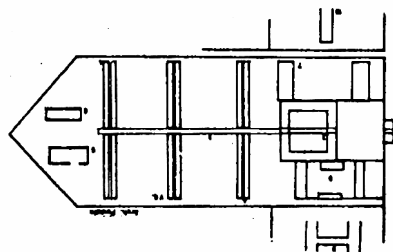

ΣΧΕΔΙΟ ΤΥΠΟΥ
 ΤΗΛΕΓΡΑΦΟΕΥΛΟ

ΚΕΝΤΡΙΚΕΣ ΦΥΛΑΚΕΣ FRESNES,
ΠΑΡΙΣΙ (1898)

- 1) πύλη εισόδου
- 2) διεύθυνση
- 3) διάδρομος σύνδεσης
- 4) πτέρυγες κελιών
- 5) σχολείο και εκκλησία
- 6) κρατητήριο και κουζίνα
- 7) κουζίνες
- 8) λογιστήρια
- 9) πλυντήρια
- 10) τμήμα μεταφορών

μπλέγματος, πράγμα που περιέπλεκε τις επικοινωνίες και τις μετακινήσεις, και αποδυνάμωνε το σύστημα ελέγχου και ασφαλείας. Δοκιμάστηκε ακόμα μια αναδιοργάνωση του σχεδίου με διπλασιασμό των ακτινών, που στόχευε να δώσει λύσεις σε όλα αυτά τα προβλήματα, αλλά το μόνο που κατορθώθηκε ήταν ο διπλασιασμός της χωρητικότητας των φυλακών, π.χ. οι φυλακές Standing.

Με στόχο τη λύση των προβλημάτων που δημιουργούσαν οι φυλακές μεγάλης χωρητικότητας, δημιουργήθηκε στην Γαλλία το σχέδιο TELEFON-STANGENPLAN (σχέδιο τηλεγραφόξυλο), με υπόδειγμα το ίδρυμα ανηλίκων Metran. Εδώ οι πτέρυγες με τα κελιά τέμνονται κάθετα από έναν συνδετικό διάδρομο. Μία τελειοποιημένη μορφή αυτού του συστήματος είναι οι κεντρικές φυλακές του Fresner στο Παρίσι, χωρητικότητας 2000 κρατουμένων. Εδώ τα πολυόροφα κτίρια τέμνονται συμμετρικά από έναν συνδετικό διάδρομο και ταυτόχρονα «οι κεντρικές εγκαταστάσεις μετατοπίστηκαν ανάλογα με την λειτουργία τους. Στην αρχή εγκαταστάσεις όπως κουζίνες, ιατρεία κ.λπ., ύστερα τα διοικητικά τμήματα, λογιστήρια κ.λπ και στο πίσω μέρος του κεντρικού άξονα βρίσκονταν η εκκλησία, το σχολείο και τα κελιά της απομόνωσης»²⁹.

Με την μεγέθυνση των διαστάσεων και του αριθμού των κρατουμένων, ήρθε εντονότερα στην επικαιρότητα η αντίφαση: βελτίωση μέσω τιμωρίας. Οι «υποτροπές κρατουμένων» αυξάνονταν θεαματικά και η βίαιη επιθετικότητα αναπτύσσεται σε εύθεια αναλογία με την μαζικοποίηση των φυλακισμένων. Με την εφαρμογή ενός συστήματος ιεράρχησης των κρατουμένων και ανταμοιβής, π.χ. μείωση της ποινής λόγω καλής διαγωγής (δηλ. προσωπικότητας), έγινε η προσπάθεια να επιβληθεί τάξη ησυχία και ασφάλεια στις φυλακές.

Η εθελοντική αυτοκαταπίεση των φυλακισμένων (βλ. καλή διαγωγή) που προβάλλεται σαν πειθαρχία με την παράλληλη αντιπροσφορά υλικών παροχών, καλύτερης μεταχείρισης κ.λπ. έπρεπε να αλλάξει αυτήν την κατάσταση. Όμως όλο και περισσότεροι κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι: «στα σωφρονιστικά ιδρύματα του 20ου αιώνα τα μέτρα ασφαλείας δεν πρέ-

πει να λαμβάνονται με κριτήριο την ικανότητα απόδρασης, αλλά πρέπει να διαβαθμίζονται ανάλογα με την «εμπιστοσύνη» που μπορεί να έχει κανείς στο κάθε άτομο ξεχωριστά»³⁰.

Η πραγματοποίηση όλων αυτών των στόχων έγινε δυνατή με τις εφαρμογές της ηλεκτρονικής έτσι ώστε στη σύγχρονη αρχιτεκτονική των φυλακών η σημασία της οπτικής επαφής στον καταμερισμό του χώρου έχασε τη σημασία της.

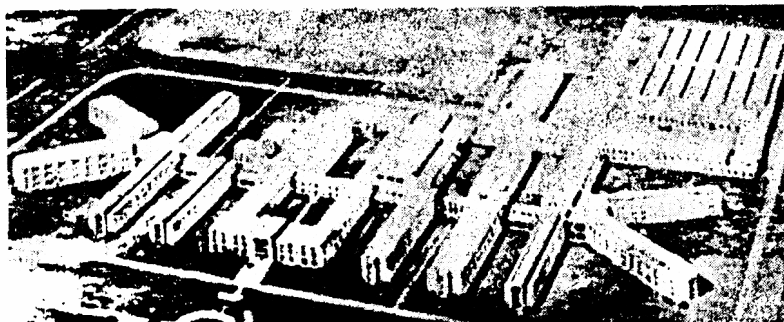
Η ΤΕΛΕΙΑ ΕΠΙΤΗΡΗΣΗ ΑΠΟ ΕΝΑΝ ΑΟΡΑΤΟ ΦΡΟΥ- ΡΟ. Η ΙΔΕΑ ΡΑΝΟΡΤΙΚΟΝ ΕΦΑΡΜΟΖΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΧΡΗΣΗ ΤΗΣ ΜΟΝΤΕΡΝΑΣ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗΣ

«Το πρόβλημα της συγκέντρωσης διαφορετικού είδους ομά-
δων κρατουμένων σε ξεχωριστούς χώρους στο ίδιο κτιριακό
συγκρότημα, όπως και η εφαρμογή του ανάλογου συστήματος
ασφαλείας σε κάθε κατηγορία φυλακισμένων, θα πρέπει να
μας απασχολεί εντονότερα, αν θέλουμε να εφαρμόσουμε μο-
ντέρνα προοδευτικά σωφρονιστικά συστήματα»³¹.

Η διαφορετική μεταχείριση της κάθε κατηγορίας φυλακι-
σμένων προϋποθέτει την ανάλογη οργανωτική δομή. Αυτή η
ιεράρχηση των κρατουμένων έχει κάνει το αρχιτεκτονικό σχέ-
διο των μοντέρνων φυλακών εξαιρετικά πολύπλοκο. Ιδιαίτερα
στην Αμερική που οι φυλακές έχουν βαθμίδες μέτρων ασφα-
λείας αντίστοιχες τριών μεγάλων κατηγοριών κρατουμένων:
SUPER SECURITY (υψηλής ασφαλείας), MEDIUM SEC-
URITY (μεσαίας ασφαλείας) και MINIMUM SECURITY
(κατώτερης ασφαλείας).

Το σύστημα telephon-pole (τηλεγραφόξυλο) εκπληρεί τις
περισσότερες προϋποθέσεις για την ικανοποίηση αναγκών αυ-
ξημένης περιπλοκότητας, ιεράρχησης, απομόνωσης και ατομι-
κής-ιδιαίτερης μεταχείρισης των φυλακισμένων. Εφαρμόστηκε

CAMP COOK

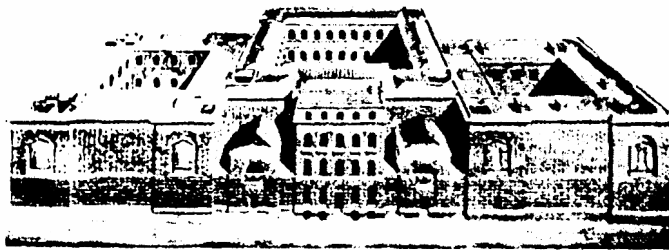
με επιτυχία στις φυλακές CAMPCOOK (1947) και «TERRE HAUT» στην Ινδιάννα.

Στο σύστημα «self-enclosing system», επίσης υψηλής ασφαλείας, ο εξωτερικός τοίχος περικλείει όλο το κτιριακό συγκρότημα. Τα κτίρια σχηματίζουν ένα κλειστό τετράγωνο με μιά εσωτερική αυλή όπου βρίσκονται τα κελιά και επικοινωνούσαν με έναν διάδρομο που βρίσκεται παράλληλα με τον εξωτερικό τοίχο. Η φυλακή της πολιτείας του Michigan στο Jackson, χωρητικότητας πέντε χιλιάδων ατόμων, κτίστηκε με βάση αυτό το σχέδιο. Στην Δυτική Γερμανία με τον ίδιο τρόπο κατασκευάστηκε η φυλακή του Detmold.

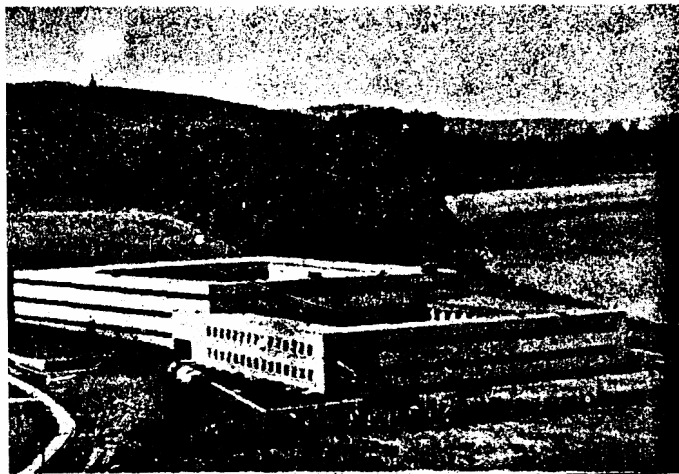
Παρόμοιο είναι και το «courtyard system». Εδώ την κεντρική αυλή την περιτριγυρίζουν τα κτίρια με τα κελιά, που επικοινωνούν μεταξύ τους με σκεπασμένους διαδρόμους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτού του στυλ είναι η φυλακή Attica της Νέας Υόρκης.

Ένα άλλο παράδειγμα της εξέλιξης της αρχιτεκτονικής των φυλακών είναι η φυλακή ουρανοξύστης, που πρωτοεμφανίστηκε το 1922 και χρησιμοποιείται κατά κόρον σήμερα. Βασικό πλεονέκτημα αυτού του τύπου είναι το μεγάλο ύψος των εγκαταστάσεων που προσφέρει υψηλό βαθμό ασφαλείας (το σχέδιο των μοντέρνων εργατικών κατοικιών διέπεται από τις ίδιες αρχές των φυλακών ουρανοξυστών αλλά τώρα δεν προχωράμε στην καταγραφή των κοινών χαρακτηριστικών).

Το ψηλότερο κτίριο αυτού του είδους είναι το «Western Correctional Center for Burke Country» στην Βόρεια Καρολίνα των Η.Π.Α. Επίσης οι φυλακές Στάμχάϊμ στη Στουτγάρδη βασίζονται στην ίδια αρχή. Η τελευταία λέξη όμως του είδους είναι οι φυλακές Bijmer Bajes στο Άμστερνταμ.

ELEVATION OF THE CRIMINALS' WING

Η ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΜΕΛΕΤΗΜΕΝΗΣ ΚΑΙ ΡΑΦΙΝΑΡΙΣΜΕΝΗΣ ΠΟΙΝΗΣ

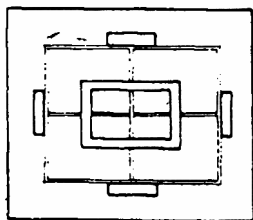
Η βασική ιδέα, που πάνω της αναπτύχθηκε το σύστημα ιεράρχησης των κρατουμένων και διαβάθμισης των μέτρων ασφαλείας, είναι η αποκέντρωση των φυλακισμένων και η δημιουργία οργανικά ανεξάρτητων ομάδων.

Η Αρχιτεκτονική κατόρθωσε να δημιουργήσει τις απαραίτητες προϋποθέσεις για την υλοποίηση αυτών των στοιχείων σχεδιάζοντας ξεχωριστούς χώρους για τις διάφορες «κατηγορίες» των κρατουμένων, που ορίζονται με ετικέτες όπως: «ικανός για σωφρονισμό», «πρόθυμος για σωφρονισμό», «ανίκανος να συμμορφωθεί», «δεν θέλει να συμμορφωθεί» κ.λπ. Για όσους αρνούνταν να υποταχτούν στην καθημερινότητα των φυλακών, τους λεγόμενους «προβληματικούς κρατούμενους», υπήρχαν οι μονάδες υψίστης ασφαλείας (super security).

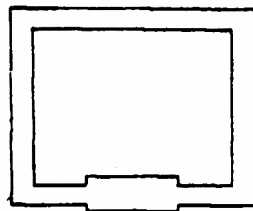
Το πρώτο παράδειγμα οργάνωσης και κατασκευής μίας τέτοιας φυλακής για όσους έπαιρναν τον χαρακτηρισμό «ταραξίας κρατούμενος», ήταν οι διαβόητες φυλακές του Αλκατράζ (1934).

Η φιλελεύθερη μεταρρυθμιστική ιδεολογία της δεκαετίας του '60, που προώθησε την χρήση της επιστήμης και της τεχνολογίας για να επιτύχει ραφινάρισμένες και διακριτικές μεθόδους καταστολής, δεν μπορούσε να δικαιολογήσει πια την

COURTYARD PLAN
(τετραγωνισμένη κατασκευή)

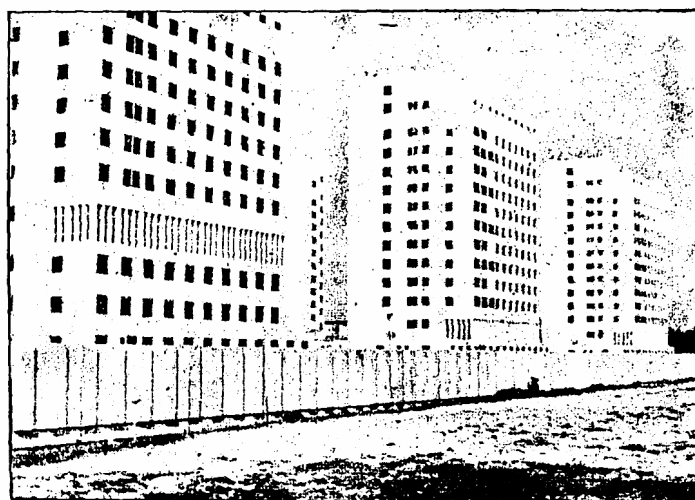

SELF-ENCLOSING PLAN
(τετραγωνισμένη κατασκευή)

Φυλακές SING-SING

Φυλακές BAJES στην Ολλανδία

ύπαρξη ενός τέτοιου ιδρύματος. «*Η αύρα του τάφου, ενός τόπου χωρίς επιστροφή, που έλουζε ολόγυρα το νησί και το γεγονός ότι ποτέ κανείς δεν δραπέτευσε από το Αλκατράζ, ενίσχυε τη δυσαρέσκειά μου που ήμουν διευθυντής μιας Αμερικανικής Σιδηρίας*»³². Αυτά είναι τα λόγια του BENNET διευθυντή του «U.S. BUREAU OF PRISONS».

Για την προσπάθεια του σωφρονιστικού συστήματος και γενικότερα της εξουσίας να επέμβει στις βάσεις της προσωπικότητας του ατόμου χαρακτηριστικός είναι ο νόμος που ψηφίστηκε το 1951 στην πολιτεία MARYLAND U.S.A. και ονομάστηκε «νόμος για ελλιπή πλημμελήματα»: Ο νόμος αυτός ορίζει τα πλημμελήματα με τον ακόλουθο τρόπο: «Ένα άτομο που η συμπεριφορά του χαρακτηρίζεται από έντονα αντικοινωνικές ή εγκληματικές τάσεις, ή που παρουσιάζει μία ιδεολογική παρέκκλιση ή συναισθηματική αστάθεια, ή όλα αυτά μαζί, αποτελεί κίνδυνο για την κοινωνία και η φυλάκισή του ή ακόμα και η θεραπεία του είναι απαραίτητη»³³.

Ολόκληρες αγέλες από κοινωνιολόγους, ψυχοθεραπευτές, γιατρούς, κοινωνικούς λειτουργούς, ψυχιάτρους, χημικούς, φαρμακοποιούς, ψυχολόγους κ.λπ. κινητοποιούνται για να μελετήσουν την συμπεριφορά του κρατούμενου, να ερευνήσουν και να εφαρμόσουν μεθόδους που στοχεύουν στο να σπάνε την θέληση του φυλακισμένου, να τον υποτάσσουν χωρίς ταυτόχρονα να προκαλούν το δημόσιο αίσθημα με κραυγαλέα θίαια κατασταλτικά μέτρα.

Για να γίνει κατανοητή η έκταση, το βάθος και η πολυπλοκότητα της χρησιμοποίησης κοινωνικο-επιστημονικών μεθόδων, παραθέτουμε μερικά αποσπάσματα από τα πρακτικά του συμποσίου «Νέοι ορίζοντες της σωφρονιστικής» που έγινε τον Απρίλη του 1961.

P. Herbert Leiderman, Καθηγητής της Ψυχιατρικής στο Πανεπιστήμιο Harvard της Βοστώνης.

ΘΕΜΑ: «Ο άνθρωπος μόνος του, αισθητική αποστέρηση και αλλαγή συμπεριφοράς»

Τώρα πρέπει να επανεξετάσουμε την απομόνωση σαν σω-

φρονιστικό μέσο. Θα πραγματευτώ τρεις διαφορετικούς ανθρώπινους τύπους και τις πιθανές τους αντιδράσεις.

Ο πρώτος είναι ψυχικά υγιής αλλά όσον αφορά την συμπεριφορά του προσαρμόζεται δύσκολα. Μπορεί να ανεχθεί εναλλασσόμενες περιόδους απομόνωσης χωρίς να υποστεί σοβαρές βλάβες, όμως η απομόνωση σαν μέσο αύξησης της προσαρμοστικότητάς του, αποδεικνύεται λιγότερο αποτελεσματική, από μία δοκιμασμένη μέθοδο κοινωνικής αφομοίωσης.

Ο δεύτερος τύπος είναι ένα ψυχοπαθητικό άτομο, που ρέπει από μόνο του στην απομόνωση και αυτό αποτελεί σύμπτωμα της ψυχοπαθολογίας του. Προφανώς η απομόνωση σαν μέσο αλλαγής της συμπεριφοράς του είναι άχρηστη.

Ένας τρίτος τύπος είναι το άτομο που ελέγχει δύσκολα τον εσωτερικό του κόσμο. Είναι εξαρτημένος από απρόβλεπτες, και εναλλασσόμενων διαστάσεων, συγκινησιακές και κοινωνικές διαθέσεις, ιδίως όταν προσπαθεί να κρατήσει την ψυχική του ισορροπία. Όταν δεχτεί μειωμένο ποσοστό ερεθισμάτων μπορεί να υποστεί ψυχικές ανωμαλίες όπως παραισθήσεις, απώλεια της αίσθησης του χρόνου και του ελέγχου των κινήσεων. Μπορεί να γίνει ανίκανος να σκεφθεί και να κρίνει».

BERNAR KRAMER

Βοηθός καθηγητής κοινωνικής ψυχολογίας στο TUFTS UNIVERSITY MEDICAL SCHOOL, Βοστώνη

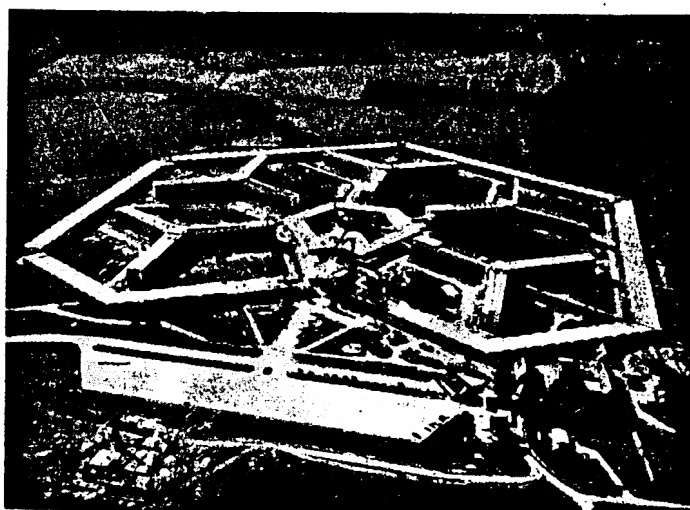
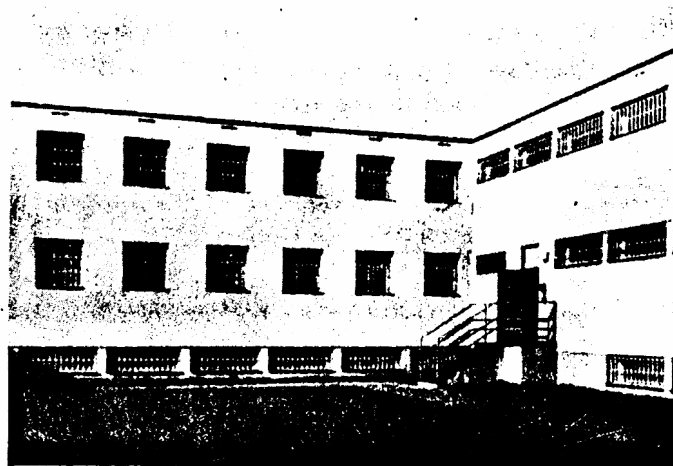
ΘΕΜΑ: «Ο άνθρωπος στο κοινωνικό του περιβάλλον, κοινωνικές δομές και μεταβολές»

«... Η δύναμη να μεταβάλλεις τον τρόπο συμπεριφοράς μετασχηματίζοντας το κοινωνικό περιβάλλον, είναι μια γιγαντιαία δυνατότητα. Αν λάβουμε σοβαρά υπόψη μας τις γνωσιολογικές παραμέτρους, τα προβλήματα καθοδήγησης και με επαρκή κατανόηση των ιστορικών προοπτικών μπορούμε να ελπίζουμε ότι θα θέσουμε αυτή τη δύναμη στην υπηρεσία της ανθρωπότητας ...».

EDGAR H. SCHEIN

Καθηγητής ψυχολογίας στην «Σχολή για βιομηχανικό μά-

COURTYARD SYSTEM / VOLLZUGSANSTALT ASCHAFFENBURG

νατζμεντ» στο Τεχνολογικό Ινστιτούτο της Μασαχουσέτης, Βοστώνη

ΘΕΜΑ: «Ο άνθρωπος ενάντια στον άνθρωπο. Πλύση εγκεφάλου»

«... Το κυριώτερο επιχείρημά μου είναι, ότι αν θέλουμε να προκαλέσουμε μία σημαντική μεταβολή στην συμπεριφορά κάποιου, είναι απαραίτητο να εξασθενήσουμε την παλιά του ιδεολογία και τρόπο συμπεριφοράς, να την παραμερίσουμε και τελικά να την εξαφανίσουμε. Επειδή όμως αυτές οι σχέσεις εκφράζονται στην καθημερινότητα συνδεδεμένες στενά με συναισθηματικές αλληλουχίες είναι συχνά απαραίτητο να τις καταστρέψουμε. Θα ήμουν ευτυχής αν δεν συνδέατε την έκφραση «πλύση εγκεφάλου» με την Πολιτική και την Ηθική, αλλά με το ότι πρόκειται απλώς για μία σκόπιμη αλλαγή συμπεριφοράς μίας ομάδας ή ενός ατόμου, από άλλους ανθρώπους που ελέγχουν τέλεια το περιβάλλον τους. Όταν διαπιστώνουμε ότι οι κομμουνιστές –πολλές φορές και εμείς– χρησιμοποιούν τέτοιες μεθόδους αλλαγής συμπεριφοράς βρισκόμαστε μπροστά σε δίλημμα. Να αποκηρύξουμε τις μεθόδους μας επειδή μοιάζουν με την πλύση εγκεφάλου;

Σκέπτομαι ότι και εμείς και οι κομμουνιστές αντλήσαμε τις ιδέες μας από το ίδιο πηγάδι ανθρώπινης γνώσης. Δεν μπορούμε όμως να τους συγχωρέσουμε ότι χρησιμοποίησαν τεχνικές που έχουμε ήδη παραδεχτεί, για διαφορετικούς σκοπούς. Αντί να λέμε ότι η επαναδιαπαιδαγώγηση ενήλικων είναι σαν πλύση εγκεφάλου και γι' αυτό να την απορρίπτουμε, καλύτερα είναι να λέμε ότι η πλύση εγκεφάλου μοιάζει με μερικούς τρόπους επαναδιαπαιδαγώγησης και γι' αυτό έχει μερικά καλά χαρακτηριστικά. Αυτό προσπαθώ να σας δείξω ...».

Συνεπείς εφαρμογές αυτής της θεωρίας βρίσκει κανείς στο έργο του Dr. Schein «ΕΠΑΝΑΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΗ ΤΩΝ ΕΝΗΛΙΚΩΝ», που περιέχει κοινωνικές τεχνικές, συμβουλές για τον χειρισμό ομάδων ή ατόμων, τεχνικές καθυπόταξης και καταστροφής της ταυτότητας του ανθρώπου.

Χαρακτηριστικό και μοναδικό ντοκουμέντο είναι το πρό-

γραμμα Schein, που αποτελείται από 24 σημεία και έχει βρει μεγάλη απήχηση. Θα ήταν μεγάλη παράλειψη αν δεν το αναφέραμε:

1. Μεταφορά των φυλακισμένων σε χώρους πλήρους απομόνωσης για να εξασθενήσουν σοβαρά ή να διασπαστούν με επιτυχία οι συναισθηματικές σχέσεις τους.
2. Απομάκρυνση των ανθρώπων που ανήκουν στον τύπο του «φυσικού αρχηγού».
3. Τοποθέτηση στην «ηγεσία» ανθρώπων πρόθυμων για συνεργασία.
4. Απαγόρευση κάθε συλλογικής ενέργειας που δεν συμφωνεί με τις αρχές της πλύσης εγκεφάλου.
5. Πλαστογράφιση της υπογραφής κρατούμενου, σε γραπτές καταγγελίες εναντίον συντρόφων τους και διάδοση των εγγράφων αυτών.
6. Κατασκόπηση των φυλακισμένων και διάδοση των στοχείων του ατομικού τους φακέλου.
7. Χρησιμοποίηση πληροφοριοδοτών και παρατηρητών.
8. Να πειστούν οι κρατούμενοι ότι δεν μπορούν να εμπιστευθούν κανένα.
9. Μεγαλύτερη επιείκεια σε όσους δείχνουν προθυμία για συνεργασία.
10. Αυτοί που αρνούνται να συνεργαστούν να τιμωρούνται.
11. Συστηματική κατακράτηση του ταχυδρομείου.
12. Να εμποδίζεται κάθε επαφή με οποιονδήποτε δεν έχει σχέση ή αντιτίθεται στις μεθόδους επαναδιαπαιδαγώγησης.
13. Διάλυση κάθε είδους ομαδικού σχηματισμού μεταξύ των κρατουμένων.
14. Δημιουργία συνείδησης ότι οι φυλακισμένοι είναι εγκαταλειμμένοι από την κοινωνία και πλήρως απομονωμένοι.
15. Καταστροφή κάθε συναισθηματικής υποστήριξης.
16. Οι κρατούμενοι δεν πρέπει να γράφουν σε συγγενείς ή γνωστούς για τις συνθήκες κράτησής τους.
17. Σε ότι αφορά τα διβλία και μαζικά μέσα επικοινωνίας να είναι δυνατή η πρόσβαση μόνο σε ότι ενθαρρύνει την νεο-

σχηματιζόμενη προσωπικότητα του φυλακισμένου.

18. Πρόκληση διφορούμενων καταστάσεων, όπου τα πρότυπα συμπεριφοράς φαίνονται ασαφή και μετά άσκηση πίεσης στον κρατούμενο. Θέλοντας να ξεφύγει από την πίεση ή παίρνοντας μία ανάσα μπορεί να υιοθετήσει τους επιθυμητούς κανόνες συμπεριφοράς.

19. Τα άτομα που έχουν υποστεί την πλύση εγκεφάλου και η θέλησή τους έχει εξασθενήσει ή καταστραφεί, να έρχονται σε επαφή με άλλα που έχουν ήδη αρχίσει να προσαρμόζονται στα επιθυμητά πρότυπα.

20. Χρησιμοποίηση τεχνικών για την μείωση της αυτοεκτίμησης του ατόμου όπως: ταπείνωση, δυσφήμιση, δημιουργία κλίματος φόβου, απειλές, φωνές, πρόκληση αισθημάτων ενοχής σε συνδυασμό με την στέρηση του ύπνου, συνεχείς ανακρίσεις και δημιουργία ενός αυταρχικού καθεστώτος μέσα στη φυλακή.

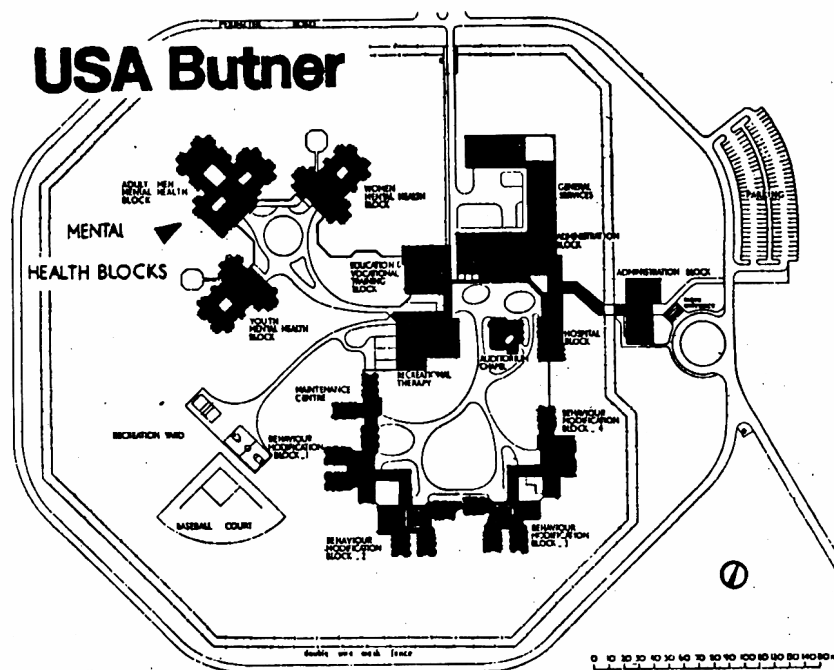
21. Τιμωρία αυτών που δεν ακολουθούν τις συμβουλές των νομοταγών συγκρατουμένων τους.

22. Οι παλαιότεροι να επαναλαμβάνουν συνεχώς στο αναπροσαρμοζόμενο άτομο ότι δεν έζησε ούτε στιγμή σύμφωνα με τις αρχές και τις αξίες του.

23. Ανταμοιβή της υπακοής με πιο ανθρώπινη μεταχείριση. Η πίεση να σταματάει μόνο όταν το άτομο συμπεριφέρεται σύμφωνα με το νέο κώδικα ηθικής.

24. Δημιουργία ενός τρόπου κοινωνικής και ηθικής υποστήριξης που να ενθαρρύνει τον νέο τρόπο συμπεριφοράς.

Εδώ δεν χρειάζεται να προσθέσουμε τίποτε άλλο, το πρόγραμμα του Dr. Schein μιλάει από μόνο του. Παρόμοια προγράμματα υλοποιήθηκαν σε φυλακές όπως π.χ. Marion (Illinois U.S.A.), την «Federal Center of Correctional Research» στο Butner (Βόρεια Καρολίνα Η.Π.Α.), στις «Νεκρές Πτέρυγες» (λευκά κελιά) των φυλακισμένων υψίστης ασφαλείας του Calle, Moabit κ.ο.κ. Επίσης στην κατασκευαζόμενη φυλακή του Βερολίνου Plötzensee για την οποία ο αρχιμηχανικός Dargé είπε: «Είναι κάτι καινούργιο για τις γερμανικές συνθήκες ... το μοντέλο των Βερολινέζικων φυλακών είναι η αρχή μιας

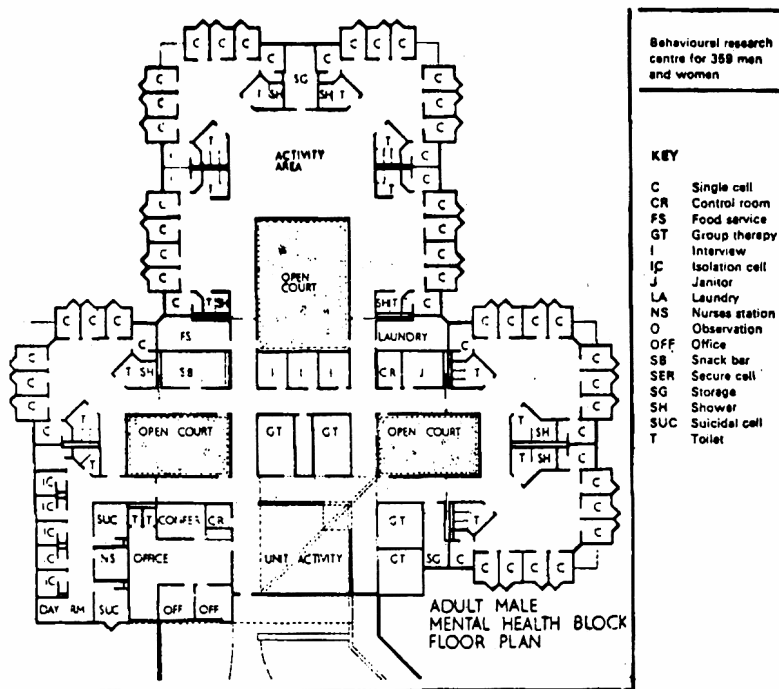

σειράς παρ' όμοιων φυλακών, που πρόκειται να κτισθούν σε όλη την Γερμανία».

Επειδή τυχαίνει να μην έχουμε στα χέρια μας τα σχέδια αυτών των φυλακών παραθέτουμε μερικές παρατηρήσεις από τις φυλακές Butner.

Ρίχνοντας μόνο μία πρόχειρη ματιά, στα απομονωμένα κτίρια καταλαβαίνει κανείς ότι κάθε προσπάθεια μαζικής εξέγερσης μπορεί να καταπνιγεί εύκολα στη γενίκευσή της. Οι μεγάλοι μακρόσυρτοι διάδρομοι του Pennsylvania Styl έχουν καταργηθεί. Υπάρχουν μόνο «μονάδες επαναδιαπαιδαγώγησης», «μονάδες παρακολούθησης πνευματικής υγείας», και «μονάδες θεραπείας».

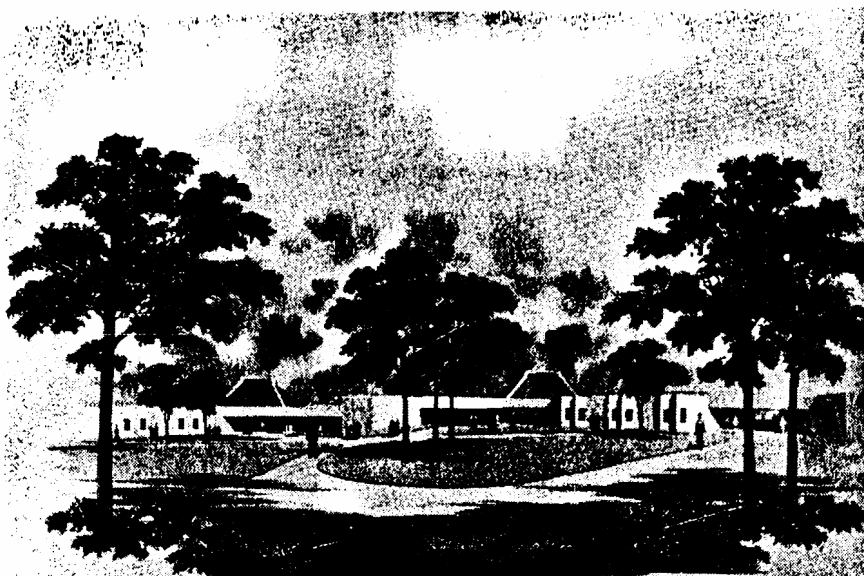
Απ' έξω όλο το συγκρότημα φαίνεται ανοιχτό, αφού δεν υπάρχουν τοίχοι αλλά μόνο ένα διπλό συρματοπλέγμα. Κοιτώντας μία «μονάδα επαναδιαπαιδαγώγησης» έχεις την εντύ-

πωση μιας νοσοκομειακής Αρχιτεκτονικής, αποστειρωμένης, νεκρής, παγερής, απάνθρωπης.

Τον εσωτερικό χώρο χαρακτηρίζει κυρίως η έλλειψη ομοιομορφίας, δηλ. η ύπαρξη πολλών διαφορετικού είδους χώρων, που αντιστοιχούν σε διαφορετικές βαθμίδες των προγραμμάτων επαναδιαπαιδαγώγησης, όπως π.χ. αυτό του Dr. Schein.

Μέχρι τώρα προσπαθήσαμε να παρουσιάσουμε έστω με κάποιες ελλείψεις και κενά την εξέλιξη των μέσων εφαρμογής της Ποινής. Από την «ποινή που απευθύνεται στο σώμα» περάσαμε στην «ποινή που επεμβαίνει στο πνεύμα, στη συνείδηση και τον χαρακτήρα». Από δω και πέρα, όμως γίνεται όλο και πιο ξεκάθαρο ότι δεν πρόκειται για κανένα είδος προγράμματος «επανακοινωνικοποίησης», αλλά απλά, ωμά

και καθαρά για εφαρμογή μεθόδων που αποσκοπούν στο να παρεμποδίσουν κάθε μορφή έκφρασης ζωής των φυλακισμένων.

Πρόκειται για την αρπαγή κάθε ευκαιρίας επικοινωνίας με σκοπό την κατάλυση της προσωπικότητας.

Μπροστά στα μέλη του λαϊκού δικαστηρίου ο Γκαίμπελς είπε: «Ο σκοπός της δικαιοσύνης δεν είναι κατά κύριο λόγο τα αντίποινα ή η βελτίωση, αλλά γενικά η διατήρηση του Κράτους. Το κριτήριο δεν πρέπει να είναι ο νόμος, αλλά η απόφαση ότι το στοιχείο «άνθρωπος» πρέπει να παραμεριστεί».

Τυχόν όμοιότητες και παραλληλισμούς με σημερινές καταστάσεις και πρόσωπα τις αφήνουμε στην κρίση του αναγνώστη.

Μετά από όλη αυτή την περιγραφή της συνειδητής προσπάθειας καταστροφής και εξαφάνισης ανθρώπων, μου είναι πάρα πολύ δύσκολο, δεν βρίσκω τα κατάλληλα λόγια, για να δώσω ένα «ελπιδοφόρο» τέλος πάνω στο τόσο υπομονετικό αυτό χαρτί.

Παραθέτω δύο αποσπάσματα από γράμματα της Ulrike Meinhof όταν ήταν φυλακισμένη στα «λευκά κελιά».

Από την εποχή 16.6.72 - 9.2.73

Η Αίσθηση ότι ανατινάσσεται το κεφάλι σου (Η Αίσθηση ότι όπου νάναι το κρανίο σου θα κλατάρει, θα σκάσει).

Η Αίσθηση ότι ο νωτιαίος μυελός από την σπονδυλική στήλη πλημμυρίζει το κεφάλι σου. Η Αίσθηση ότι ο εγκέφαλός σου, συρρικνώνεται σιγά-σιγά π.χ. σαν το μήλο που ψήνεται στο φούρνο.

Η Αίσθηση ότι σου διοχετεύει συνέχεια και αδιόρατα ηλεκτρικό ρεύμα -ότι σε τηλεκατευθύνουν.

Η Αίσθηση ότι ο ειρμός της σκέψης σου τσεκουρώνεται ξαφνικά.

Η Αίσθηση ότι κατουράς την ψυχή έξω από το σώμα σου, σου φεύγει σαν να μην μπορείς να κρατήσεις τα ούρα σου.

Η Αίσθηση ότι το κελλί κινείται: Ξυπνάς, ανοίγεις τα μάτια σου, και το κελλί ταξιδεύει, το απόγευμα όταν ο ήλιος μπαίνει μέσα, ξαφνικά σταματάει. Δεν μπορείς με τίποτα να αποφύγεις την αίσθηση της κίνησης.

Δεν μπορείς να καταλάβεις αν τρέμεις από κρύο ή από ζέστη.

Δεν μπορείς να εξηγήσεις γιατί τρέμεις.

Κρυώνεις.

Για να μιλήσεις πρέπει να προσπαθήσεις, σαν να θέλεις να μιλήσεις δυνατά ή να φωνάξεις.

Η Αίσθηση ότι βουβαίνεσαι.

Δεν καταλαβαίνεις την ακριδή έννοια των λέξεων, μόνο αν υποθέσεις μπορείς ...

Η χρήση συριστικών φθόγγων π.χ. σ ή τσ ή σστ

είναι αφόρητη, ανυπόφορη.

Οι Δεσμοφύλακες, οι επισκέπτες, η αυλή, όλα φαίνονται σα να τα κοιτάς μέσα από ζελατίνα.

Πονοκέφαλοι-

Φλας-

Δεν ελέγχεις την φρασεολογία, τη γραμματική, το συντακτικό.

Όταν γράφεις δύο σειρές στο τέλος της δεύτερης δεν θυμάσαι το τέλος της πρώτης.

Η Αίσθηση ότι κάτι καίγεται μέσα σου.

Η Αίσθηση, ότι όταν βγεις έξω και διηγηθείς όλα αυτά, θα είναι σα να τους πετάς βραστό νερό, και αυτό θα ζαρώσει και θα παραμορφωθεί για πάντα.

Η επιθετικότητά σου φουσκώνει και δεν υπάρχει βαλβίδα ασφαλείας. Είναι ξεκάθαρο, δεν έχεις καμιά πιθανότητα να ζήσεις. Αποτυγχάνεις να τα μεταδώσεις όλα αυτά. Από τις επισκέψεις, δε σου μένει τίποτα. Μετά από μισή ώρα δεν ξέρεις αν το επισκεπτήριο ήταν σήμερα ή την περασμένη εβδομάδα.

Αντίθετα ένα μπάνιο την εβδομάδα σημαίνει ότι ζωηρεύεις για μια στιγμή συνέρχεσαι -κρατάει κάνα δυό ώρες-

Η Αίσθηση ότι ο χώρος και ο χρόνος μπαίνουν ο ένας στον άλλον, σαν να βρίσκεσαι σε δωμάτιο με παραμορφωτικούς καθρέφτες, -τρεκλίζεις-

Μετά τρομερή ευφορία, γιατί κάτι ακούς -η ηχητική διαφορά της μέρας απ' τη νύχτα.

Η Αίσθηση ότι τώρα ο χρόνος πάλι κυλάει, ο εγκέφαλος διογκώνεται πάλι, και ο νωτιαίος μυελός χύνεται πάλι στην σπονδυλική στήλη.

Η Αίσθηση ότι σε γδέρνουν σου βγαίνει στο πετσί.

(Δεκέμβρης 1973)

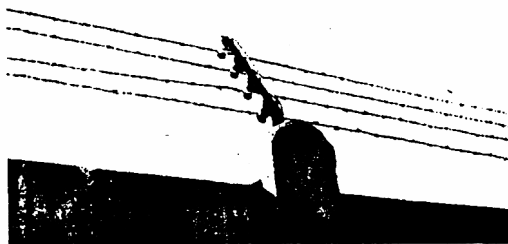
Ξαφνικά κρότοι, ξυπνάς σαν να σε δέρνουν.
Η Αίσθηση ότι κινείσαι στο ρελαντί.
Η Αίσθηση ότι βρίσκεσαι σε κενό ή ότι περι-
βάλλεσαι από μολύβι.

Μετά: σοκ. Σαν να σου πέφτει στο κεφάλι μια
ατσαλένια πλάκα.

Παρομοιώσεις και συσχετισμοί που σου έρχο-
νται εκεί μέσα:

σα να σε ξεσκίζουν λύκοι, ή να βρίσκεσαι σε
ένα δοκιμαστικό θάλαμο πτήσης διαστημόπλοι-
ου, και από την επιτάχυνση το δέρμα γίνεται
πλάκα.

Το ράδιο: καταφέρει μια πολύ μικρή χαλάρω-
ση π.χ. σαν να κατεβαίνεις από ρυθμό 240 σε
190.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ ΤΗΣ 2ης ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Η σημασία της Αρχιτεκτονικής, δηλαδή της σύνθεσης επιφανειών και χώρων, με σκοπό την λύση ορισμένων στεγαστικών προβλημάτων και ταυτόχρονα την πρόκληση συγκεκριμένων συναισθηματικών εντυπώσεων, στις χώρες όπου η σωφρονιστική έχει αναχθεί σε επιστήμη, γίνεται ολοένα μερικότερη.

Τα επιτεύγματα, συμπεράσματα και ανακαλύψεις της Ηλεκτρονικής, Βιοχημείας, Ιατρικής, Ψυχολογίας και άλλων επιστημών καθορίζουν όλο και περισσότερο τα διάφορα σωφρονιστικά συστήματα.

Μια γενική επισκόπηση πάνω στο πλέγμα των σχέσεων κοινωνίας-κράτους-ατόμων-ομάδας που παρανομεί, όπως επίσης και μιά ολοκληρωμένη μελέτη για τις σχέσεις της εκάστοτε μορφής κοινωνίας και της αντίστοιχης σωφρονιστικής αντίληψης, θα απαιτούσε πολλούς τόμους γραμμένους από κάποιους που έχουν ασχοληθεί αρκετό χρόνο με τα φαινόμενα αυτά.

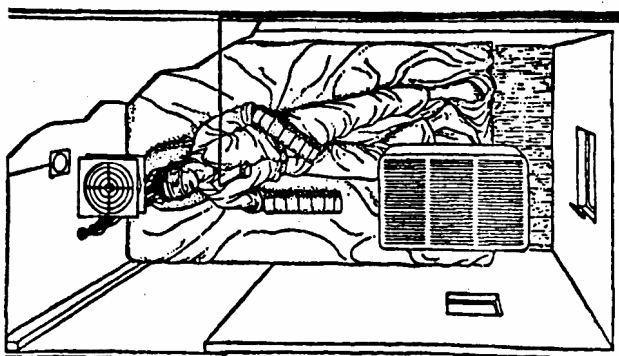
Σε χώρες που βρίσκονται στα πρόθυρα μιας «μετα-βιομηχανικής» εποχής, άρχισαν από καιρό να γίνονται αισθητές οι καινούργιες αντιλήψεις για την παρανομία τον παράνομο και την αντιμετώπισή του δηλ. ή την εξόντωση, τον σωφρονισμό ή την πρόληψη μέτρων για τυχόν παρανομίες.

Χαρακτηριστικά των νέων αντιλήψεων είναι η συστηματοποίηση, αωγχώνευση και αξιοποίηση όλων των εμπειριών των περασμένων αιώνων, και η χρησιμοποίηση στο μέγιστο δυνατό των επιτευγμάτων της σύγχρονης Τεχνολογίας, Επιστήμης και Τέχνης.

Χωρίς να είμαστε ειδικοί, πράγμα που σημαίνει ότι μπορεί να μας διαφεύγουν ορισμένα γεγονότα ή γνώσεις –από αδυναμία μας να αφομοιώσουμε την τεράστια βιβλιογραφία που υπάρχει– διακρίναμε ή πληροφορηθήκαμε τα γενικά χαρακτηριστικά των δύο καινούργιων μεγάλων τάσεων.

Στην πρώτη ο κρατούμενος δεν αντιμετωπίζεται σαν «φταίχτης» αλλά περισσότερο σαν «ασθενής», και ο σωφρονισμός εδώ σημαίνει «θεραπεία».

Ο κρατούμενος πρέπει να χάσει την αυτοεκτίμησή του και την επαφή με το παρελθόν του ώστε να αποσταθεροποιηθούν οι αξίες του, που σύμφωνα με αυτές συμπεριφέρεται. Κύριο και βασικό μέσο γι' αυτό είναι η πλήρης απομόνωση, ένα μέσο πολύ μελετημένο τα τελευταία χρόνια. Η παράλληλη χρήση ψυχοφαρμάκων και μετά οι κοινωνικοί λειτουργοί, οι ήδη ενταγμένοι κρατούμενοι και οι ίδιες οι σχέσεις του κρατούμενου με τις αρχές, που λειτουργούν στη βάση «ανταμοιβή-τιμωρία» συμβάλλουν στο να υιοθετήσει ο κρατούμενος καινούργιους τρόπους συμπεριφοράς και ίσως σιγά-σιγά και αξίες.

Σ.τ.Μ. Η απομόνωση στις νεκρές πτερυγες (λευκά κελιά) είναι εφαρμογή αποτελεσμάτων πολύχρονων ερευνών. Στο «Οργάνωση και Τεχνική» (εκδ. Walter 1971) ο Hugo Kühelhans περιγράφει λεπτομερώς τις επιστημονικά ερευνημένες συνέπειες της πλήρους απομόνωσης ενός ανθρώπου. Πρόκειται για ένα πείραμα που έγινε στα πλαίσια των διαστημικών ερευνών. «Τα αποτελέσματα αυτής της κατάστασης ήταν ξεκάθαρα. Μετά από μερικά λεπτά εκδηλώνονταν συμπτώματα πανικού. Μετά από 6-8 λεπτά τα συμπτώματα γίνονταν τόσο έντονα που αναστάτωναν όλο το σύστημα παραγωγής ορμονών του οργανισμού. Μετά από 10-15 λεπτά το πείραμα έπρεπε να σταματήσει γιατί το αίμα άρχιζε να αλλοιώνεται. Τα λευκά αιμοσφαίρια αυξάνονταν, η υπόφυση υπολειτουργούσε και η παραγωγή ορμονών άρχισε να σταματάει. Μετά από 10 λεπτά δηλαδή ο οργανισμός άρχισε να αποσυντίθεται. Από αυτά μας έγινε παραπάνω από ξεκάθαρο από τί τελικά ζει ο άνθρωπος: από την αντιπαράθεσή του με τον εξωτερικό κόσμο ...»

Εδώ τα παραδοσιακά σωφρονιστικά μέσα αποσκοπούν στην «θεραπεία» του κρατούμενου π.χ. οι φυλακές δεν λειτουργούν απλώς για να μην φύγει ή μόνο για εκφοβισμό αλλά για να εξασφαλίσουν την φύλαξή του μέχρι την «αποθεραπεία» του. Και την εξασφαλίζουν χρησιμοποιώντας την τελευταία λέξη της τεχνικής.

Η «θεραπεία» όμως απαιτεί ειδική μεταχείριση της κάθε ομάδας ή του κάθε κρατούμενου. Έτσι δημιουργήθηκαν καινούργιες αρχιτεκτονικές φόρμες (τηλεγραφόξυλο-φυλακές ουρανοξύστες-νεκρές πτέρυγες-κ.ά).

Σαν προληπτικό μέτρο, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης προβάλλουν συνέχεια τα αποτελέσματα και την ύπαρξη αυτών των μεθόδων, ώστε να εκφοβίζουν τους τυχόν μελλοντικούς παράνομους.

Η άλλη μεγάλη τάση που αρχίζει να γίνεται αισθητή, προέρχεται από την αμφισβήτηση των αποτελεσμάτων της ποινής της φυλάκισης, τώρα ακόμα και από τις εξουσίες ορισμένων χωρών.

Σε χώρες όπως π.χ. η Σουηδία ή η Ιταλία καθιερώνονται σιγά-σιγά ποινές όπως η υποχρεωτική (βλ. καταναγκαστική) εργασία έξω από τη φυλακή, ώστε να γίνει δυνατή η πληρωμή των ζημιών και ίσως ενός γενναίου πρόστιμου που πρέπει να καταβάλει ο καταδικασμένος. Αυτή η ποινή αποσκοπεί στην επανένταξη του «παράνομου» αφού πρώτα «συμμορφωθεί», από την υποχρεωτική πολύχρονη τριβή του, με τους κοινωνικούς μηχανισμούς.

Γνώμη μας είναι ότι στην αλλαγή αυτή, συμβάλλουν εκτός από την κοινωνική κατακραυγή για τις απάνθρωπες συνθήκες κράτησης, το ψηλό κόστος των φυλακών κ.τ.λ., και ένας ιδιαίτερος παράγοντας: Η έντονη πολιτικοποίηση ενός μέρους των κρατούμενων και η δημιουργία ενός πολύ επικίνδυνου για τις εξουσίες κινήματος, ενάντια όχι σε ένα κόμμα ή παράταξη, αλλά ενάντια στην κρατική εξουσία-καταστολή, και τις φυλακές.

Αυτό φάνηκε και στη Ελλάδα όπου όταν έγινε το ξεκάθαρο ότι η παρανομία εκτός από τρόπο ζωής μπορεί να

γίνει και ιδεολογία, και ότι στις πιο σκληρές φυλακές δημιουργήθηκαν οι πιο αποφασισμένοι πυρήνες του κινήματος ενάντια στις φυλακές, η εξουσία έσπευσε να ανακοινώσει σχέδια για φιλελευθεροποίηση του σωφρονιστικού συστήματος.

Αυτά τα σωφρονιστικά συστήματα έχουν πολλές παραλλαγές και καθιερώνονται σιγά-σιγά σαν πιο ανθρωπιστικά.

Πολύ συχνά όμως σε όλο το βιομηχανικό κόσμο, συμβαίνει κρατούμενοι που δεν επιδέχονται «θεραπεία», τιμωρία ή επανένταξη να εξοντώνονται συστηματικά. Είτε με εγκλεισμό σε ψυχιατρεία ή με εν ψυχρώ δολοφονίες ή με ώθηση σε αυτοκτονία. Τα παραδείγματα είναι πάρα πολλά και αρκετά γνωστά.

Παράλληλα όμως με οποιονδήποτε «προβληματισμό» ή καινούργια αντίληψη σε όλο τον πλανήτη υπάρχουν και εφαρμοζονται όλα τα είδη ποινής που γνώρισε μέχρι τώρα ο άνθρωπος. Η θανατική ποινή εφαρμόζεται στο μεγαλύτερο μέρος της γης, ακρωτηριασμοί στον τρίτο κόσμο, φυλακές στα μπουντρούμια των πιο διαφορετικών ειδών, εξορίες, καταναγκαστικά έργα, βασανιστήρια, εργοστάσια-φυλακές, πρόστιμα και ότι άλλο μπορεί κανείς να φανταστεί.

Το κείμενο αυτό καταπιάνεται με την εξέλιξη των φυλακών και της αρχιτεκτονικής τους, σε ένα τμήμα της Ευρώπης και για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα. Το επανεκδίδουμε επειδή μας άρεσε η πρωτοτυπία του, τα καινούργια πράγματα που μάθαμε και κυρίως επειδή μας αρέσουν οι περιπέτειες όπως είναι π.χ. η έκδοση ενός βιβλίου. Ίσως και από κάποιες ευαισθησίες για μερικά φαινόμενα όπως οι φυλακές ...

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Rusche/Kirchheimer: *Sozialstrukturen und Strafvollzug*
2. London News Illustrated, Juni 76, S. 87
3. Martin Peter: *Funktion von Anstaltsbauten* –Dipl: 77/78 TU Berlin
4. Rudolf Quanter: *Deutsches Zuchthaus und Gefängniswesen* S. 3
5. ό. π. S. 15
6. Rusche: *Arbeitsmarkt und Strafvollzug*, Zeitschrift für Sozialforschung 1933, S. 73
7. Helga Eichler: *Zucht- und Arbeitshäuser*, in Jahrbuch für Wirtschaftsgeschichte, Berlin, S. 135
8. Eberhard Schmidt: *Entwicklung und Vollendung der Freiheitsstrafen*, Berlin 1915, S. 90
9. Michael Foucault: *Mikrophysik der Macht* S. 29
10. Michael Foucault: *Überwachen und Strafen, Die Geburt der Gefängnisse*, S. 183
11. ό.π. S. 185
12. ό.π. S. 193
13. ό.π. S. 193
14. ό.π. S. 176
15. ό.π. S. 222
16. ό.π. S. 223/4
17. ό.π. S. 259
18. J. Bentham: *The panopticon penitentiary and the colonation system compared*, London 1912, S. 40
19. Michael Foucault: ό.π. S. 264/5
20. ό.π. S. 26
21. Carl Welcker: *Artikel über Besserungsstrafe im Staatslexikon*, 3. Aufl. Bd. II, S. 631
22. Michael Foucault: ό.π. S. 301
23. H.J. Graul: *Der Strafvollzug einst und heute*, S. 46
24. Johann Wichern: *Die Gestaltung der Gefängnisfrage*
25. Rudolf Quanter: ό.π. S. 66
26. Rusche: *Sozialstruktur und Strafvollzug*
27. Carl Welcker: ό.π. S. 413
28. ό.π. S. 419

29. H.J. Gaul: ό.π. S. 88
30. ό.π. S. 104
31. ό.π. S. 110
32. v. Hippel: zittiert in H.J. Gaul, a.a.O.S. 121
33. Bennet: in Autonomie Nr. 2 1980
34. Autonomie Nr. 2 1980, S. 19

AMHXANIA edition
P.O. BOX 18042
116 10 ATHENS GREECE